

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ & ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τίτλος εργασίας

Ποντιακή και “ρωσοποντιακή” αστική μουσική διασκέδαση στα βραδινά μαγαζιά της Θεσσαλονίκης σήμερα, μέσα από το πρίσμα της ιστορίας, της μετανάστευσης και της ταυτότητας.

Πτυχιακή εργασία της
Καλίτσας Χατζοπούλου
ΑΦΜ 1324

Υπό την εποπτεία της
κ. Θεοδοσίου Ασπασίας

Άρτα
Ιούνιος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ιστορικά στοιχεία	6
α. Εισαγωγή.....	6
β. Γεωγραφικές πληροφορίες.....	8
γ. Ιστορικά γεγονότα του Πόντου.....	8
δ. Σημαντικότερα γεγονότα της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : Μετανάστευση και ταυτότητα	23
α. Μετανάστευση Ποντίων του 1922.....	23
β. Παλιννόστηση νεοφερμένων Ποντίων.....	26
γ . Σημαντικά ζητήματα που προκύπτουν μετά την Παλιννόστηση.....	28
δ. Ταυτότητα των δύο υποομάδων.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : Βραδινή ποντιακή διασκέδαση	37
α. Εισαγωγή.....	37
β. Μίθριο, 1. γενικά χαρακτηριστικά.....	40
2. μουσικά σχήματα.....	41
3. οργανολόγιο.....	44
4. μουσικό ύφος.....	44
5. χορευτική επιτέλεση.....	48
γ. Θέα, 1. γενικά χαρακτηριστικά.....	53
2. μουσικά σχήματα.....	55
3. οργανολόγιο.....	58
4. μουσικό ύφος.....	58

5. χορευτική επιτέλεση.....	60
δ. Χορευτικοί σύλλογοι.....	61
Επίλογος.....	62
Βιβλιογραφία.....	65
Παράρτημα.....	67

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία προέκυψε μέσα από το προσωπικό μου ενδιαφέρον για την βραδινή ποντιακή μουσική διασκέδαση. Στη Θεσσαλονίκη κυριαρχεί το φαινόμενο της νυχτερινής αστικής ποντιακής μουσικής διασκέδασης που γίνεται έκδηλο από το σχετικά μεγάλο αριθμό των μαγαζιών αυτών. Σημαντικό κίνητρο αποτέλεσε η ποντιακή μου καταγωγή και τα αντίστοιχα ακούσματά μου. Αφορμή στάθηκε όταν παρατηρούσα αρκετά συχνά σε κεντρικούς δρόμους της Θεσσαλονίκης τις αναρτημένες αφίσες που διαφήμιζαν τα ποντιακά και “ ρωσοποντιακά ” βραδινά κέντρα. Αναρωτήθηκα γιατί εφόσον υπάρχουν ήδη αρκετά ποντιακά βραδινά μαγαζιά, οι νεοφερμένοι παλιννοστούντες πόντιοι να ιδρύουν “ δικά τους” . Τα ερωτήματά μου συνεχώς πλήθαιναν. Έτσι ξεκίνησε και το ενδιαφέρον μου για το συγκεκριμένο θέμα που εστιάστηκε σε δύο βραδινά κέντρα , το ποντιακό Μίθριο και το “ ρωσοποντιακό” Θέα. Για τη μεγαλύτερη και πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου αυτού , θεωρήθηκε απαραίτητο να αναφερθούμε διεξοδικά στην ιστορία αλλά και τις μεταναστευτικές πολιτικές , καθώς και την ταυτότητα που σχημάτισαν οι δύο υποομάδες, ώστε να αποκτήσουμε όσο το δυνατόν μια πιά ολοκληρωμένη και σφαιρική άποψη για το θέμα μας.

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισα αφορούσαν κυρίως τη συλλογή υλικού. Διαπίστωσα ότι δεν υπάρχουν κύριες βιβλιογραφικές πηγές που να αφορούν τη αστική βραδινή διασκέδαση γενικά αλλά ούτε και αυτή που να εστιάζει ειδικότερα στη αστική ποντιακή μουσική διασκέδαση. Επίσης για τη ποντιακή μουσική παράδοση και την ταυτότητα των ποντίων γενικότερα έχουν γραφτεί ελάχιστα αξιόλογα κείμενα και μελέτες, που κάποιες είναι αρκετά επιστημονικά καταρτισμένες , ενώ σε άλλες κυριαρχεί το λαογραφικό αίσθημα και η επιφανειακή κάλυψη θεμάτων. Ακόμα η συλλογή και διασταύρωση των ιστορικών πηγών, που αφορούσε τον ελληνικό ποντιακό πληθυσμό στην ευρύτερη περιοχή του Πόντου σε βάθος χρόνου, ήταν εξαιρετικά επίπονη και χρονοβόρα. Παρόλα ταύτα, η διαδρομή που διετέλεσε η παρούσα εργασία , ήταν αρκετά δύσκολη αλλά παράλληλα, εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και καρποφόρα.

Για την ολοκλήρωση και πραγμάτωση της εργασίας αυτής θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια και επόπτριά μου κ. Θεοδοσίου Σίσσυ για την άψογη

συνεργασία και τη μεθοδικότητά της. Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Ζουμπούλη Μαρία αλλά και τον κ. Χάρη Σαρρή για τις πολύτιμες συμβουλές που μου έδωσαν όταν η εργασία ήταν ακόμα στα σπάργανα. Με αφορμή την εργασία αυτή νιώθω την επιθυμία να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του τμήματός, για την ουσιαστική συμβολή, τη γνώση τους και την έμπρακτη στήριξή τους που συντέλεσαν ουσιαστικά σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Επίσης οφείλω να ευχαριστήσω τον ιδιοκτήτη του Μιθρίου, Παύλο Μανουσαρίδη , αλλά και τον ιδιοκτήτη της Θέας, Αλέξανδρο Λαυρεντίδη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν, αλλά και την άψογη συνεργασία τους, ώστε να ολοκληρωθεί η επιτόπια έρευνα. Ακόμα ευχαριστώ όλους τους μουσικούς και τους πελάτες και των δύο βραδινών κέντρων για τις χρήσιμες πληροφορίες που μας έδωσαν με "πολύ κέφι" , μέσα από τις συνεντεύξεις τους. Τέλος ευχαριστώ τους απλούς και καθημερινούς ανθρώπους της Πολίχνης, πόντιους και μη πόντιους που συντέλεσαν σημαντικά στην ερευνά μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη μελέτη εξετάζει τις δύο εθνοτικές υποομάδες- πόντιους και τους παλιννοστούντες πόντιους. Εστιάζοντας στο πεδίο της διασκέδασης η εργασία διερευνά τη διαφορετική ταυτότητα των δύο υποομάδων όπως οι ίδιοι την ορίζουν. Έτσι στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρουμε τα ιστορικά γεγονότα της ευρύτερης περιοχής του Πόντου από τον 8^ο αιώνα π. Χ. μέχρι την περίοδο της πρώτης μαζικής μετανάστευσης των ποντίων του 1922, και έπειτα αναφέρουμε τα σημαντικότερα πρόσφατα γεγονότα της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Στο δεύτερο κεφάλαιο εστιάζουμε στις δύο μαζικές μεταναστεύσεις των ποντίων του 1922, και των παλιννοστούντων ποντίων από το 1985 έως το 2005. Στη συνέχεια εντοπίζουμε τα κυριότερα ζητήματα που προκύπτουν μετά την παλιννόστηση όπως ο ρατσισμός που έχουν να αντιμετωπίσουν από τους γηγενείς, η ονοματολογική σύγχυση που συναντά η συγκεκριμένη κατηγορία μεταναστών, οι καθοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές του κράτους προέλευσης και του κράτους υποδοχής. Έπειτα αναφέρουμε την ταυτότητα των δύο υποομάδων έτσι όπως μας παρουσιάζονται κυρίως μέσα από τις συνεντεύξεις .Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφουμε τα μουσικοχορευτικά γεγονότα και των δύο βραδινών

ποντιακών και “ ρωσοποντιακών ” αντίστοιχα. . Έτσι λοιπόν η ανάπτυξη και διαπραγμάτευση της ποντιακής ταυτότητας των δύο υποομάδων εξελίσσεται πλέον μέσα στα πλαίσια του εθνικού κορμού, στο ελληνικό κράτος. Όμως η ποντιακή ταυτότητα, έτσι όπως παρουσιάζεται και διαδραματίζεται, εστιαζόμενη στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, επιβεβαιώνεται μέσα από την καθιέρωση του θεσμού των βραδινών ποντιακών κέντρων, οι οποίες αποτελούν διεργασίες συστατικής σημασίας για την τόνωση και μετεξέλιξη της ποντιακής ταυτότητας, σε πλαίσιο σύγχρονης ποντιακής διασκέδασης.

Η μεθοδολογία που ακολουθήσαμε αφορά τη συλλογή κύριων βιβλιογραφικών πηγών για τη συγγραφή των ιστορικών γεγονότων του πρώτου κεφαλαίου. Κύριας σημασίας αποτέλεσε το βιβλίο της Βεργέτης Μαρίας το οποίο ανήκει στον τομέα της κοινωνικής ιστορίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο που αφορά τη μετανάστευση των δύο υποομάδων, πέρα από τη συλλογή βιβλιογραφικών πηγών, χρησιμοποιήθηκαν και αρκετά κατατοπιστικά άρθρα όπως της Ευτυχίας Βουτύρα, αλλά και ενδιαφέρουσες διατριβές όπως της Στυλιανής Λέντσιου που φώτισαν αρκετά τη μελέτη μας. Ακόμα στο δεύτερο κεφάλαιο στο σημείο που εξετάζουμε τη ταυτότητα των δύο ποντιακών υποομάδων ,πέρα από τις βιβλιογραφικές πηγές , χρησιμοποιήσαμε και συνεντεύξεις των κατοίκων της Θεσσαλονίκης (κυρίως από την περιοχή της Πολίχνης), αλλά παράλληλα συνδυάσαμε και κάποιες συνεντεύξεις από την έρευνα της Βεργέτης Μαρίας. Τέλος στο τρίτο κεφάλαιο ακολουθήσαμε την μεθοδολογία της περίπτωσης μελέτης. Για λόγους διαχειριστικής οικονομίας επιλέξαμε να εστιάσουμε σε δύο βραδινά κέντρα το Μίθριο και τη Θέα, όπου τα μουσικοχορευτικά γεγονότα καταγράφηκαν με βιντεοσκοπική λήψη, ενώ οι συνεντεύξεις από τους ιδιοκτήτες, τους πελάτες και τους μουσικούς και των δύο κέντρων μαγνητοφωνήθηκαν.

Κεφάλαιο 1. Ιστορικά στοιχεία.

α . Εισαγωγή.

Σύμφωνα με το πλαίσιο της εργασίας που διαπραγματευόμαστε, η αναφορά κύριων ιστορικών στοιχείων κρίνεται αναγκαία, διότι αποτελεί συγκοινωνούν δοχείο

σε σχέση με το πολιτιστικό προφίλ που διαμόρφωσαν οι Έλληνες στον Εύξεινο Πόντο, αλλά και την μετέπειτα εξέλιξή τους μέσα στα όρια του εθνικού κορμού.

Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες στην ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου διαδραμάτισαν μία σημαντική αλλά και εξίσου πολύμορφη και πολύπλοκη ιστορική πορεία. Παρόλα αυτά όμως η ιστορία του ελληνισμού της Ανατολής δεν ενσωματώθηκε στο χώρο της επίσημης ιστοριογραφίας.¹ Ακόμα οφείλουμε να πούμε πως από την αρχαϊκή εποχή μέχρι σήμερα, οι Έλληνες του Πόντου, χαρακτηρίζονται από μία έντονη κινητικότητα που οφείλονταν πολλές φορές σε οικονομικούς, πολιτικούς, πολεμικούς είτε και σε θρησκευτικούς λόγους. Έτσι λοιπόν η παρακολούθηση και κατανόηση όλων των αλλαγών των Ελλήνων ποντίων, μέσα σε βάθος χρόνου, σε ό,τι αφορά θέματα εδαφικών διεκδικήσεων, οικονομικών πολιτικών, πολεμικών σκοπιμοτήτων, θρησκευτικών φανατισμών, πολιτισμικών δράσεων, είναι πολύ δύσκολο και αιματηρό να κατορθωθεί να απαντηθεί πλήρως. Άλλωστε η επίσημη ελληνική ιστορική βιβλιογραφία δεν καλύπτει πλήρως πολλά σημεία της.

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να καταθέσουμε ότι η αναζήτηση τεκμηριωμένων ιστορικών πηγών, αλλά και η μετέπειτα διασταύρωση αυτών, καθώς και η κατανόησή τους πάνω σε επίπεδο οριζόντιας χρονολογικής σειράς ήταν αρκετά επίπονη και χρονοβόρα. Επιπλέον ο ελληνικός ποντιακός πληθυσμός, ο οποίος διαμένει διάσπαρτος σε μία αρκετά ευρεία περιοχή του Εύξεινου Πόντου, δημιουργούσε κατά περιόδους, σε διάφορα σημεία του, μητροπολιτικές ελληνικές περιοχές με σχεδόν αμιγή πληθυσμό (με άμεσα εμφανή τα στοιχεία του πολιτισμού του), όμως αρκετά συχνά λόγω της βιαιότητας που ασκούσαν εναντίον τους, αναγκάζονταν να καταφεύγουν σε άλλες προσφιλείς περιοχές. Εν τέλει θα λέγαμε πως η μακραίωνη παρουσία των Ελλήνων του Πόντου, είτε σε περιόδους που τους ασκούσαν βιαιοπραγίες, είτε σε μικρότερες ειρηνικές περιόδους με άνθιση των ελληνικών δραστηριοτήτων (σε επίπεδο γραμμάτων, τεχνών και άλλων), αποτελούν γεγονότα τα οποία, μπορούν να μας βοηθήσουν καθοριστικά, ώστε να αντιληφθούμε τις διαδικασίες και τα μέτρα συγκρότησης και μετασχηματισμού της συλλογικής

¹ Πρακτικά από σειρά διαλέξεων που πραγματοποιήθηκαν στο χορευτικό όμιλο Ποντίων "Σέρρα" από τον ιστορικό Αγτζίδη Βλάση στις 19-2-2012, PART 1, με θέμα: Ιστορία του Πόντου.

ποντιακής ταυτότητας, τα οποία καθρεφτίζονται έκδηλα στις μουσικοχορευτικές τους πρακτικές και αποτελούν θα λέγαμε «ανάγκη» για την αποφόρτισή τους από τα δεινά που συνάντησαν , αλλά και τον δυναμισμό που απέκτησαν για να τα αντιμετωπίσουν, με πέπλο την πίστη τους στο υπέρτατο αγαθό της ζωής, στο δικαίωμα να ζεις ελεύθερος.

β. Γεωγραφικές πληροφορίες.

Ο Εύξεινος Πόντος βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της Μικράς Ασίας. Καταλαμβάνει το γεωγραφικό χώρο από τον ποταμό Άλυ και τη Σινώπη, μέχρι και τη Κολχίδα.² Ο Εύξεινος Πόντος είναι εσωτερική θάλασσα μεταξύ της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μικράς Ασίας. Επικοινωνεί με τη Μεσόγειο θάλασσα μέσω του Βοσπόρου, της Προποντίδας και του Ελλησπόντου και με τη θάλασσα του Αζόφ μέσω του ισθμού του Κέρτς. Ο σημαντικότερος ποταμός που εισέρχεται στην Μαύρη Θάλασσα είναι ο Δούναβης. Οι χώρες που βρέχονται από τον Εύξεινο Πόντο είναι η Τουρκία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Ουκρανία, η Ρωσία και η Γεωργία. Η Μαύρη Θάλασσα έχει έκταση 422.000km² και μέγιστο βάθος 2.210m. Ο όρος Εύξεινος Πόντος αποτελεί ευφημισμό που αντικατέστησε τον πρότερό του όρο Άξεινος Πόντος (δηλαδή Αφιλόξενη Θάλασσα), τον οποίο πρωτοσυναντάμε στον Πίνδαρο (αρχές 5αι π. Χ.).

γ. Ιστορικά γεγονότα του Πόντου

Με την ονομασία Πόντος στην αρχαιότητα, ως γεωγραφική ενότητα, αναφέρονται οι παράλιες περιοχές του Εύξεινου Πόντου. Με ιστορικά και γεωπολιτικά κριτήρια όμως, η έκταση του Πόντου είναι πολύ μεγαλύτερη, καθώς η ελληνική δραστηριότητα απλώνεται και πιά κάτω από τα παράλια του Πόντου³. Η

² Βλάσης Αγτζίδης, *Ποντιακός Ελληνισμός : Από τη γενοκτονία και το σταλινισμό στην περεστρόικα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ 1.

³ Ευσταθιάδης Στάθης, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Μαίανδρος ,Θεσσαλονίκη, 1986, σελ 14. Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 63.

ελληνική παρουσία στην περιοχή κατά κύριο λόγο εκτιμάται από τον 8^ο αιώνα π.Χ. ⁴όπου αποτελεί και εποχή του μεγάλου εποικισμού⁵.

Οι ελληνικοί εποικισμοί δημιουργούν βαθμιαία μητροπολιτικά κέντρα στην περιοχή όπως την Τραπεζούντα, τα Κοτύωρα, την Κερασούντα, την Αμισό, τη Σινώπη και άλλα, τα οποία αναπτύχθηκαν εμπορικά και πολιτιστικά. Οι πρώτες ποντιακές κρατικές συγκροτήσεις είναι οι πόλεις κράτη. Οι ελληνικοί εποικισμοί ακμάζουν για αιώνες χωρίς να επηρεάζονται ακόμα από την περσική κυριαρχία που επιβάλλεται στην περιοχή από τον 6^ο π.Χ. αιώνα. Ο εποικισμός συνεχίζεται και στο εσωτερικό του Πόντου την εποχή της κοσμοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου και των διαδόχων του, όπου δημιουργούνται σημαντικές πόλεις όπως η Αμάσια, η Νικόπολη, τα Κάβειρα και άλλες. Όμως γερμανός ιστορικός Φαλμεράγιερ γράφει στο σύγγραμμά του <<Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας >>: <<Οι αρχαιότερες ελληνικές πόλεις δεν πρέπει να αναζητηθούν στην Πελοπόννησο, ούτε στην Αττική ή στη Δωρίδα, αλλά στις κοιλάδες του Καυκάσου και στις ανατολικές ακτές του Εύξεινου Πόντου... >>. ⁶

Κατά την περίοδο των μετααλεξανδρινών χρόνων ιδρύθηκε το βασίλειο με ισχυρά ελληνικές επιρροές, γνωστό ως ελληνιστικό βασίλειο του Πόντου (363-63 π.Χ.), δημιουργός του ο Μιθριδάτης (πέρσικης καταγωγής), ο οποίος έκανε πρωτεύουσα την Αμάσια. Βασιζόταν στον ελληνικό πολιτισμό και στην ομογενοποιημένη ελληνιστική παιδεία. Το βασίλειο του Πόντου έφτασε στο υψηλότερο σημείο της ακμής του επί Μιθριδάτη ΣΤ΄ Ευπάτορα (βασίλευσε από το 120-63 π.Χ.) και ονομάστηκε Μεγάλος, ο οποίος πολέμησε για 4 δεκαετίες εναντίον των Ρωμαίων. Έτσι επιχειρώντας να πραγματοποιήσει τη φιλοδοξία του για την ίδρυση

⁴ Αγτζίδης Βλάσης, *Ποντιακός Ελληνισμός : Από τη γενοκτονία και τον σταλινισμό στην περεστρόικα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ 2,127. Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ 81-84. Ευσταθιάδης Στάθης, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Μαϊάνδρος, Θεσσαλονίκη, 1986, σελ 16. Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 63-64.

⁵ Σε αυτό το σημείο επισημαίνουμε ότι η έννοια του αποικισμού θεωρείται αδόκιμη, διότι, ο "άποικος", με την εγκατάστασή του σε ένα τόπο, εκτοπίζει τους γηγενείς και ασκεί αυτός την εξουσία. Ενώ ο "έποικος" δημιουργεί μια "παροικία", και συχνά επανδρώνει τον τόπο, όπως κατ' αυτό τον τρόπο έδρασαν οι Έλληνες εκείνης της περιόδου στον Πόντο.

⁶ Falmerayer, Jac, Ph, *Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1984, σελ 30.

εξελληνισμένου κράτους, συνενώνοντας τον ελληνικό με τον περσικό πολιτισμό, ήρθε αντιμέτωπος με την πανίσχυρη τότε ρωμαϊκή αυτοκρατορία, πραγματοποιώντας εναντίον της 4 πολέμους . Οι γ' και δ' πόλεμοι απέβησαν μοιραίοι για τον πόντιο βασιλιά που σκοτώθηκε από τον Γιαίο Πομπηίο (64 π.Χ.). Έπειτα από το θάνατο του Μιθριδάτη ΣΤ', ο Πόντος ζεί κάτω από τη Ρωμαϊκή κατοχή μέχρι την εποχή του Βυζαντίου⁷.

Η πορεία για τον πλήρη εκχριστιανισμό αρχίζει τον 3^ο μ.Χ. αιώνα. Το 325 μ.Χ πραγματοποιείται η πρώτη οικουμενική σύνοδος που συγκαλείται στη Νίκαια, από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Μεγάλο Κωνσταντίνο που παίρνουν μέρος ο επίσκοπος Τραπεζούντας Δόμνος, μαζί με πέντε άλλους επισκόπους του Πόντου⁸.

Κατά τη Βυζαντινή εποχή, ο Πόντος αποτελεί επαρχία του ανατολικού τμήματος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Από τον 11^ο μ.Χ. αιώνα αρχίζουν προσπάθειες απόσπασης από την κεντρική εξουσία του Βυζαντίου, από τους δούκες της Χαλδίας. Γύρω στο 1074 η περιοχή κατακτάται από τους Σελτζούκους Τούρκους, αλλά ήδη από το 1075 ελευθερώνεται από τον δούκα Θεόδωρο Γαβρά, ο οποίος εξελίσσεται σε ηγεμόνα ανεξάρτητο από το Βυζάντιο. Το 1140 ο Πόντος εντάσσεται ξανά στο ανατολικό μέρος του Βυζαντινού κράτους , μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204,⁹ .

Στη συνέχεια, το 1204 μ.Χ. οι αδερφοί Αλέξιος και Δαβίδ Κομνηνοί, γιοί του Μανουήλ Κομνηνού, πρωτότοκου γιού του Βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου Α' του Κομνηνού (1185-1185), ιδρύουν στο θέμα Χαλδίας την αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, όπου το βασίλειο είναι γνωστό και ως <<Αυτοκρατορία των Μεγάλων Κομνηνών>> και διαρκεί 257 χρόνια (1204-1461). Έτσι, το 1204 μπορεί να θεωρηθεί ως η αρχή της ελληνικής αναγέννησης. Το πρώτο κρατικό μόρφωμα που ονομάζεται << Ελλάς>>, είναι το βασίλειο της Νίκαιας (η Νίκαια της Βιθυνίας είναι η σημερινή πόλη Ισνίκ της σημερινής Τουρκίας), παράλληλα δημιουργούνται και άλλα ελληνικά

⁷ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 69-70.

⁸ Σαμουηλίδης Χρήστος, *Ιστορία του ποντιακού ελληνισμού*, Αλκυών, Αθήνα, 1985, σελ 34.

⁹ Αγτζίδης Στάθης, *Ποντιακός Ελληνισμός : Από τη γενοκτονία και το σταλινισμό στη περεστρόικα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ 4. Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα : Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ 86.

κρατικά συγκροτήματα¹⁰ . Αναφέρεται ότι οι Μεγαλοκομνηνοί, ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα για την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών. Οι μονές του Πόντου έγιναν κέντρα πολιτιστικής ανάπτυξης. Οι τοιχογραφίες, τα χειρόγραφα, τα κτίσματα, εκκλησίες, ανάκτορα, δημόσια κτήρια και φυσικά εξέχουσες προσωπικότητες που διέπρεψαν και στις επιστήμες, μαρτυρούν τη λαμπρότητα της εποχής¹¹ .

Όμως μετά τη λήξη της αυτοκρατορίας των μεγάλων Κομνηνών, κυριαρχούν στο χώρο οι Οθωμανοί. Έτσι, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 αλλά και την άλωση της Τραπεζούντας το 1461, πολλοί Έλληνες κατέφυγαν στο Βόρειο και Ανατολικό Εύξεινο Πόντο, στον Καύκασο, Αντικαύκασο, Γεωργία , Νότια και μεσημβρινή Ρωσία, και στις παραδουνάβιες περιοχές για να γλυτώσουν από το Οθωμανικό καθεστώς, το οποίο επιδίωκε την αφομοίωση των λαών της περιοχής, με τη μέθοδο των διωγμών και του εξισλαμισμού ¹².

Με την επικράτηση των Οθωμανών στο χώρο εγκαθιδρύεται πλήρως το φεουδαρχικό σύστημα. Έτσι αντικαθιστούνται οι μικρές ιδιοκτησίες και τα ελεύθερα χωριά από τις μεγάλες έγγειες ιδιοκτησίες των Ντερεμπέδων ¹³ .Έτσι λοιπόν η επικράτηση των μουσουλμάνων στο χώρο, επιβάλλει το Κοράνι, όπου ανάγουν την εθνογραφία των λαών σε πιστούς και σε άπιστους¹⁴. Το 1607-1608 ξέσπασαν στη Τραπεζούντα νέα κύματα τρομοκρατίας. Έπειτα, η παρακμή της κεντρικής εξουσίας , ιδιαίτερα στα χρόνια του σουλτάνου Μεχμέτ III (1648-1687), η άνοδος των Ντερεμπέδων και οι εμφύλιοι πόλεμοι ανάμεσά τους, επιδείνωσαν της ήδη τραγική θέση των Ελλήνων Ποντίων¹⁵.

Τη θέση των Ελλήνων βελτίωσαν πολύ τα μοναστήρια και τα μεταλλεία του Πόντου. Οι Έλληνες μεταλλωρύχοι πριν από την κρατικοποίηση των μεταλλείων ήταν σχετικά ελεύθεροι επιχειρηματίες με μικρές επιχειρήσεις που απασχολούσαν λίγους εργάτες. Οι σουλτάνοι, που χρειάζονταν χρήματα για τη συνέχιση των κατακτητικών τους πολέμων , έθεσαν όλα τα ορυχεία και τα μεταλλουργεία υπό την εποπτεία τους,

¹⁰ Αγτζίδης Στάθης, ο.π. ,σελ 4-5.

¹¹ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, ο .π. ,σελ 82-83.

¹² Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα : Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, ο.π. , σελ 90.

¹³ Σαμουηλίδης Χρήστος, *Ιστορία του ποντιακού ελλητισμού*, ο.π. ,σελ 98,160.

¹⁴ Αγτζίδης Βλάσης, *Ποντιακός ελλητισμός : Από τη γενοκτονία και τον σταλινισμό στη περεστρόικα*, ο.π. , σελ 5.

¹⁵ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, ο. π. ,σελ 92.

με πρώτο τον σουλτάνο Μουράτ Γ' (1574-1595). Έτσι λοιπόν η παραχώρηση προνομίων στους μεταλλωρύχους, που θεωρούνταν παιδιά του σουλτάνου λόγω της οικονομικής ενίσχυσης των σουλτανικών θησαυροφυλακίων, βοήθησε πολύ τους Έλληνες του Πόντου από την ασυδοσία των οθωμανικών πολιτικών και διοικητικών αρχών και κυρίως των Ντερεμπέδων¹⁶.

Έπειτα όμως το 17^ο αιώνα το Ισλάμ χάνει τη δογματική του αυστηρότητα και γίνεται μία "ελκυστική θρησκεία", που όσοι την ασπάζονται επωφελούνται διότι καλυτερεύουν την κοινωνική του θέση, με αποτέλεσμα μία μεγάλη μερίδα Ελλήνων να εξισλαμίζεται¹⁷. Έτσι, στους νεοεξισλαμισθέντες πληθυσμούς δημιουργούνται καινούριες ευκαιρίες αλλά παράλληλα εμφανίζεται και διαμορφώνεται μία νέα μερίδα κρυπτοχριστιανών¹⁸, οι οποίοι τυπικά εμφανίζονται μουσουλμάνοι (για να διατηρήσουν την κοινωνική τους θέση, αλλά και να είναι ευπρόσδεκτοι και όχι κυνηγημένοι από τους Οθωμανούς), αλλά ουσιαστικά στην ιδιωτική τους ζωή παραμένουν χριστιανοί, διατηρώντας παράνομα ιερείς και εκκλησίες¹⁹. Έτσι λοιπόν αυτού του είδους τον θρησκευτικό δυισμό των βιώνουν βασανιστικά, διότι όταν θέλουν να φανερώσουν την πραγματική τους ταυτότητα γίνονται αντικείμενο τρομοκρατίας και εκβιασμών.

Στη συνέχεια αναφέρουμε πως σταθμός στην ανάπτυξη των ελληνορωσικών σχέσεων συνέβαλλε και το γεγονός ότι στους Ρωσοτουρκικούς πολέμους, οι Έλληνες συμμάχησαν με τους Ρώσους. Ακόμα, η Μεγάλη Αικατερίνη η Β' το 1778 διευκόλυνε 18.000 Έλληνες ώστε να μετακινηθούν στη Μαριούπολη, όπου δημιουργήθηκαν 23 ελληνικά χωριά, αλλά και ίδρυσε μεγάλο ελληνικό λιμάνι, στην Οδησό. Το 1775, 30.000 Έλληνες εγκαθίσταντο στην περιοχή της Αζοφικής από την Κριμαία. Όμως από το 1828 έως το 1856 πάλι επιστρέφουν αρκετοί Έλληνες στην Αζοφική. Έτσι στον Α' ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828-1829, πάνω από 90.000 Έλληνες Πόντιοι αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην περιοχή της Τσάλκας της Γεωργίας και στη Μεσημβρινή και Νότια Ρωσία.

¹⁶ Ο.π., σελ 96-97.

¹⁷ Ο.π., σελ 109-111.

¹⁸ Ο.π., σελ 112-145.

¹⁹ Αγτζίδης Βλάσης, *Ποντιακός ελληνισμός: Από τη γενοκτονία και τον σταλινισμό στη περεστρόικα*, ο.π., σελ 7-9.

Κατά το 1801 με την ένωση Γεωργίας και Ρωσίας δημιουργούνται ευεργετικές συνθήκες και σχετική ασφάλεια για τους Έλληνες Πόντιους , οι οποίοι καταφεύγουν κυρίως στη Γεωργία (1800-1814). Από το 1801-1856 περισσότερο από 100.000 Έλληνες πέρασαν τα σύνορα Τουρκίας και Ρωσίας για να εγκατασταθούν στις πεδιάδες της Γεωργίας. Το 1856-1866 έχουμε τον Κριμαϊκό πόλεμο, όπου μετακινούνται 60.000 Πόντιοί στις περιφέρειες του Κουμπάν, της Σταυρούπολης. Αυτή την περίοδο δημιουργούνται τα 43 ελληνικά χωριά της Τσάλκας στη Γεωργία ²⁰ . Το 1810 στη Τιφλίδα συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή με εντολή της κυβέρνησης για την μετακίνηση των χριστιανών του Πόντου στον Καύκασο. Επίσης από το 1810-1873, η Μαριούπολη με τα γύρω ελληνικά χωριά της που ιδρύονται μέχρι το 1859, αποτελεί <<ελληνική διοικητική περιοχή>>(όκρουγκ), όπου στις ελληνικές περιοχές της Μαριούπολης δεν επιτρέπεται η εγκατάσταση ατόμων άλλης εθνικότητας²¹ . Στη συνέχεια μετά τα Ορλοφικά στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, οι Έλληνες μετακινούνται από την Ελλάδα αλλά και από τα νησιά Σπέτσες, Ύδρα, Χίο, Πελοπόννησο, την Ήπειρο, προς τις ρωσικές ακτές για να γλυτώσουν. Ακόμα μετά το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου του 1876, η μετανάστευση παίρνει χαρακτήρα μαζικής φυγής από τον Πόντο, όπου 100.000 Πόντιοί καταφεύγουν στις περιφέρειες Τερέκ, Σταυρούπολης, Σοχούμ, Βατούμ. Τότε δημιουργούνται και τα 80 χωριά του Κάρς ²².

Έτσι λοιπόν οι συχνές μετακινήσεις(ως συνήθως ακούσιες) των Ελλήνων Ποντίων , οι οποίοι οφείλονται κυρίως σε πολεμικούς και θρησκευτικούς λόγους, επηρέασε και την περιοχή του Κάρς, όπου σύμφωνα με την παρακάτω συνοπτική αλλά περιεκτική περιγραφή ,αποκαλύπτονται οι συνεχόμενες ταραχές που είχαν υποστεί οι κάτοικοι της περιοχής.

Η περιοχή του Κάρς (στα αρμένικα Γκάρς), που βρίσκεται κτισμένη σε ύψος 1848μ, πάνω στο οροπέδιο Σιράγ, το 1082 μ.Χ. ,κυριεύτηκε και καταστράφηκε από τους Σελτζούκους Τούρκους. Νέα καταστροφή δέχτηκε από τους Μογγόλους του Τζεγκίς-Χαν και έπειτα καταλείφθηκε από πάλι από τους Οθωμανούς. Κατά το Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828-1829, κυριεύτηκε από τους Ρώσους, αλλά το 1829 με τη συνθήκη της Ανδριανούπολης ξαναδόθηκε στους Τούρκους. Όμως κατά το

²⁰ Αγκτζίδης Βλάσης, *Ποντιακός ελληνισμός : Από τη γενοκτονία και τον σταλινισμό στη περεστρόικα*, ο. π. , σελ 127.

²¹ Ο. π. , σελ 127.

²² Ο. π. , σελ 128.

Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878 (τότε πολλοί Έλληνες Πόντιοι καταφεύγουν στη Ρωσία) ,Ρώσοι κυρίεψαν το Κάρς με τη συνθήκη του Βερολίνου (1878) που μετατράπηκε σε οχυρότατο στρατόπεδο. Έπειτα με τη συνθήκη του Μπρέστ-Λιτόφσκ το 1918, παραχωρήθηκε πάλι στην Τουρκία²³.

Έπειτα με το σουλτανικό διάταγμα << Χάτι Χουμαγιούν>> ²⁴ το 1856 , βελτιώνεται η θέση των υπόδουλων Ελλήνων του Πόντου και αρχίζει η οικονομική του ανάπτυξη. Έτσι αρχίζουν σιγά-σιγά να εγκαταλείπουν τα κρησφύγετά τους και να μετακινούνται σε πιό εύφορες περιοχές (κυρίως στα παράλια του Πόντου). Σύμφωνα με στατιστικές του Άγγλου ιστορικού A.Bryer, η Αμισός (Σαμψούντα στα τούρκικα), ως το 1860 ήταν ένα τούρκικο χωριό με 4.000 κατοίκους . Όμως το 1910 έγινε το μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι του Πόντου με 40.000 κατοίκους όπου τα 2/3 ήταν Έλληνες. Το 1896 η πόλη είχε 914 επιχειρήσεις όπου οι 156 ήταν ελληνικές²⁵ .Όμως η εμπορική κατάσταση στην περιοχή του Πόντου αρχίζει να πλήττει τους Έλληνες Πόντιους μετά τον πόλεμο της ντροπής του 1897. Ο καγκελάριος Bismark εμφανίζεται ως προστάτης του σουλτάνου, κερδίζει την εύνοιά του , και σημείο της έριδος γίνονται τα πετρέλαια της Μοσούλης. Έπειτα στον Γερμανό στρατηγό von Goltz ανέθεσε την οργάνωση του τούρκικου στρατού.

Στη συνέχεια οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις στην περιοχή του Πόντου μπορεί να χαρακτηρισθούν καλές μετά την ίδρυση του Ελληνικού κράτους το 1830 αλλά και μετά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1876 . Όμως ο 20^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από διεθνή επικράτηση του εθνισμού . Έτσι οι εθνικές ομάδες που σχηματίζονται στην Οθωμανική αυτοκρατορία αναπτύσσουν κινήματα με στόχο την ίδρυση εθνικών κρατών ή τη συνένωσή τους με ομοεθνή γειτονικά , και παρουσιάζεται κάθε φορά η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας στα Βαλκανικά κράτη. Η αναμενόμενη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κινητοποιεί τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής , δηλαδή τους Συμμάχους της Αντάντ (δηλαδή Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, και Κεντρικές Δυνάμεις της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας για καθοριστική παρέμβαση ώστε να εξασφαλιστούν καλύτερα τα συμφέροντα τους στην περιοχή²⁶.

²³ Φραγκίδης Βαγγέλης, *Από το Κάρς του Καυκάσου στο Μελισσουριό Κιλκίς (1920-1988)*, Σύλλογος Μελισσουριτών , Θεσσαλονίκη, 1988, σελ 17-18.

²⁴ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 94.

²⁵ Αγτζίδης Βλάσης, ο.π. , σελ 37.

²⁶ Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, ο. π. , σελ 99-100.

Έτσι το 1908 ορίζεται ως ημερομηνία τομής , διότι το κίνημα των Νεότουρκων²⁷ που εμφανίζεται τότε με επικεφαλής τον Εμβέρ πασά και Ταλαάτ με στόχο την μετατροπή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε εθνικό τούρκικο κράτος , το οποίο επιδιώκει και την εξόντωση (βιολογικά και οικονομικά) ή των εκτουρκισμό των μη Οθωμανών (των εθνοτήτων δηλαδή που είναι δύσκολο να αφομοιωθούν) .Η απόφαση για την εξόντωση των Ελλήνων Ποντίων εφαρμόστηκε και κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918) και ολοκληρώθηκε με το Μουσταφά Κεμάλ (1919-1923). Στις 20 Ιουλίου του 1914 η Τουρκία κηρύσσει γενική επιστράτευση των εθνών της αυτοκρατορίας ²⁸ . Το Πατριαρχείο ανήμπορο πια να βοηθήσει , αναγκάστηκε σε ένδειξη πένθους να κλείσει στις 15 Μαΐου του 1914 όλες τις εκκλησίες και τα σχολεία και να καταγγείλει στις Μεγάλες Δυνάμεις τους νέους διωγμούς. Από τους διωγμούς, υποφέρει περισσότερο ο δυτικός Πόντος, γιατί ο ανατολικός βρίσκεται από τον Απρίλιο του 1916 μέχρι τον Μάρτιο του 1918 στη κατοχή των Ρώσων²⁹ , γι' αυτό τα πρώτα αντάρτικα σώματα των Ελλήνων του Πόντου, δημιουργούνται στον δυτικό Πόντο. Το ρώσικο επιτελείο στην Τραπεζούντα τους παρέχει όπλα και πολεμοφόδια. Όμως ο ανεφοδιασμός σταματά όταν ξεσπά στη Ρωσία η Οκτωβριανή επανάσταση του 1917. Έπειτα το 1917 ανεβαίνουν οι Μπολσεβίκοι στην εξουσία όπου καθορίζει δραματικά την εξέλιξη των ποντιακών πληθυσμών.

Έτσι, λόγω των διωγμών των Νεότουρκων εναντίον του ποντιακού ελληνισμού, κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ογδόντα πέντε χιλιάδες καταφεύγουν στα παράλια της νότιας Ρωσίας και στον Καύκασο. Χιλιάδες άλλοι Έλληνες Πόντιοι από το Κάρς και τη ρώσικη Αρμενία εκτοπίζονται από τους Τούρκους και εγκαθίστανται στην Τυφλίδα, στο Βατούμ, το Κυβερνείο της Μαύρης Θάλασσας και το Κουμπάν ³⁰ . Το σύνολο όσων μετανάστευσαν από τον Πόντο στον Καύκασο και την υπόλοιπη Ρωσία σε όλη τη διάρκεια των διωγμών (1914-1924), υπολογίζεται σε 250.000. Ο πληθυσμός³¹ αυτός αν προστεθεί στον ήδη υπάρχοντα , τότε στη Σοβιετική Ένωση ο πληθυσμός των Ελλήνων Ποντίων ανέρχεται σε 700.000 άτομα.

²⁷ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 341-354, 373-390.

²⁸ Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, ο.π. , σελ 103.

²⁹ Βεργέτη Μαρία ο.π. , σελ 106.

³⁰ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 125.

³¹ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 126.

Μετά την ανακωχή του Μούδρου στις 30 Οκτωβρίου 1918 που βρίσκει ζωντανούς μόνο 317.000 από τους 700.000 Έλληνες του Πόντου , ακολουθεί ένας περίπου χρόνος κάπως ειρηνικής ζωής. Έπειτα η ολοκλήρωση των Διωγμών , της εξόντωσης, συνεχίστηκε από τον Μουσταφά Κεμάλ από το Μάιο του 1919 έως τον Μάρτιο του 1924.

Στη συνέχεια η ελληνική πολιτική στον Πόντο παρουσίαζε δύο τάσεις : Α) Εκφράζεται από τον Μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρύσανθο, ο οποίος από το 1912-1918 υποστήριζε μια πολιτική προσέγγιση με τους Τούρκους και πίστευε σε μία Ελληνοτουρκική συνεργασία . Β) Πίστη στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας για την ένωση Μικρασιατικού Πόντου με το ελεύθερο Ελληνικό κράτος³². Αυτή η Μεγάλη Ιδέα οργανώνεται με πολιτικούς σκοπούς για την προάσπιση των συμφερόντων του ποντιακού ελληνισμού. Τα επιτελεία βρίσκονται σε διάφορα σημεία όπως στη Γαλλία, στη Κωνσταντινούπολη, και στη Μασσαλία όπου εκεί πραγματοποιείται το Α΄ Πανποντιακό Συνέδριο³³ (4 Φεβρουαρίου 1918), όπου προτείνονται τα σύνορα μιας ανεξάρτητης ελληνικής ποντιακής περιοχής και κυκλοφορεί χάρτης με τα επιθυμητά όρια.

Όμως ο Ελευθέριος Βενιζέλος³⁴ και ο Μητροπολίτης της Τραπεζούντας Χρύσανθος, κρίνουν πως θα έπρεπε να προωθηθεί η ιδέα για την ίδρυση μιας Ποντοαρμενικής Συνομοσπονδίας . Τον Ιανουάριο του 1920 οι Έλληνες Πόντιοι με επικεφαλή το Μητροπολίτη Χρύσανθο συμφωνούν με τους Αρμένιους στην τότε αρμένικη πρωτεύουσα Εριβάν για τη δημιουργία της συνομοσπονδίας . Όμως η ήττα του Ελευθέριου Βενιζέλου στις εκλογές τις 14^{ης} Νοεμβρίου του 1920 και η επιστροφή του βασιλιά Κωνσταντίνου στην Αθήνα με το δημοψήφισμα της 5^{ης} Δεκεμβρίου του 1920 , ματαιώνουν κάθε προσπάθεια ουσιαστικής βοήθειας στον ελληνισμό του Πόντου. Ταυτόχρονα εκλείπει η δυνατότητα ίδρυσης Ποντοαρμένικου κράτους, γιατί το 1920 οι τούρκικες δυνάμεις συντρίβουν τον αρμένικο στρατό³⁵.

³² Βεργέτη Μαρία, ο .π. , σελ 101.

³³ Ο .π. , σελ 102.

³⁴ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 2^{ος} τόμος, Ηρόδοτος , Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 420-429.

³⁵ Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, ο .π. , σελ 122-123.

Έτσι, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ιστορικού Φωτιάδη Κωνσταντίνου η γενοκτονία χωρίζεται κατά δύο περιόδους : Α) Γενοκτονία των Ελλήνων Ποντίων κατά την περίοδο των Νεότουρκων (1915-1918) . Β) Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου κατά την κεμαλική περίοδο³⁶ (1919-1923) και ο αριθμός των νεκρών Ελλήνων Π, ανέρχεται σε 350.000. Γενικότερα η γενοκτονία ως όρος διαμορφώθηκε κυρίως στη δίκη της Νυρεμβέργης , όπου δικάστηκε η ηγεσία των ναζιστών εγκληματιών πολέμου. Όμως ως νομική έννοια διατυπώθηκε από το διεθνές δίκαιο στις 9-12-1948 , με τη σύμβαση της Ρώμης για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αποτελεί το βαρύτερο έγκλημα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο για το οποίο μάλιστα δεν υπάρχει παραγραφή. Εξαιρετικό “ενδιαφέρον ” παρουσιάζει το γεγονός, ότι η ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων, με καθυστέρηση 70 χρόνων, αποφάσισε ομόφωνα στις 24 Φεβρουαρίου 1994 την αναγνώριση της 19^{ης} Μαΐου, ως ημέρα μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων Ποντίων³⁷.

Κυρίαρχα απεχθείς παρουσιάζονται οι τρόποι και τα μέσα εξόντωσης, τα τάγματα εργασίας και οι εξορίες και άλλα πολλά μέτρα που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι ενάντια στον ποντιακό πληθυσμό (αλλά αντίστοιχα και στον αρμένικο , γενοκτονία των Αρμενίων το 1915 με 1.500.000 νεκρούς), τα οποία αποτελούν φρικαλέα γεγονότα, αναφέρονται διεξοδικά στην δεκατετράτομη εγκυκλοπαίδεια του Φωτιάδη Κωνσταντίνου που αποτελεί τεράστιο οδηγό με πολλά τεκμηριωμένα ντοκουμέντα και έγγραφα προξενικών αρχών και άλλα³⁸ . Έτσι τα Αρχεία των Υπουργείων Εξωτερικών της Ευρώπης και της Αμερικής , καθώς επίσης και οι εκθέσεις διεθνών οργανισμών πιστοποιούν το μέγεθος και το είδος των διωγμών που υπέστησαν οι Έλληνες του Πόντου.

Έτσι λοιπόν παρά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών³⁹ , που υπογράφηκε στις 10 Αυγούστου του 1920 , ο Μουσταφά Κεμάλ με τον Ισμέτ Ινονου δεν αναγνωρίζουν την Συνθήκη που υπέγραψε η σουλτανική κυβέρνηση , όπου συνεχίστηκαν τα

³⁶ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 2^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004.

³⁷ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 55-58.

³⁸ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} έως 14^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη , 2004..

³⁹ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 2^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη ,2004, σελ 512-515.

εξοντωτικά τους σχέδια που τερματίζονται με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης⁴⁰ που υπογράφηκε στις 24 Ιουλίου 1923, η οποία προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών με μοναδικό κριτήριο το θρήσκευμα. Σημειώνουμε πως αρκετά μεγάλη μερίδα ποντίων προσφύγων είχε εγκαταλείψει τον Πόντο πολύ πριν τη σύμβαση περί ανταλλαγής. Έτσι λοιπόν οι Πόντιοι Έλληνες, οι οποίοι ήταν χριστιανοί μεταφέρθηκαν υποχρεωτικά στην Ελλάδα ως πρόσφυγες, ενώ οι Πόντιοι Έλληνες που τυπικά ήταν δηλωμένοι μουσουλμάνοι (στη πραγματικότητα κρυπτοχριστινοί), παρέμειναν στην Τουρκία καταγεγραμμένοι ως Τούρκοι. Έτσι αυτή η ισοπεδωτική απόφαση της Συνθήκης της Λωζάννης, θεωρεί όλους τους χριστιανούς Έλληνες και όλους τους μουσουλμάνους Τούρκους. Άρα οι εξισλαμισμένοι ελληνικοί πληθυσμοί της κεντρικής Μακεδονίας και της Κρήτης στέλνονται ως Τούρκοι στην Τουρκία. Ενώ στην Ελλάδα φθάνουν μαζί με τους Έλληνες χριστιανούς και οι χριστιανοί τσιγγάνοι της Μικράς Ασίας⁴¹.

δ. Σημαντικότερα γεγονότα από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

Στη συνέχεια παραθέτουμε σχετικά συνοπτικά τα σημαντικότερα γεγονότα της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ (ένωση σοβιετικών σοσιαλιστικών δημοκρατιών), για την κατανόηση των μετέπειτα εξάρσεων του προσφυγικού ρεύματος που έφτασε κατά κύριο λόγο στην Ελλάδα. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει ίσως να αναφέρουμε το γεγονός ότι μετά το 1922, παρ' όλο που διαμένει αρκετά μεγάλη μερίδα Ελλήνων Ποντίων στην σημερινή Τουρκία (είτε γιατί κάποιοι επέστρεψαν από άλλα μέρη που είχαν καταφύγει για να σωθούν, είτε γιατί είχαν παραμείνει εκεί επειδή έγιναν τυπικά μουσουλμάνοι, αλλά ουσιαστικά είχαν επίγνωση της ελληνοποντιακής τους ταυτότητας), δεν μπορέσαμε να βρούμε κάποια ελληνική τεκμηριωμένη βιβλιογραφία που να αναφέρει ιστορικά γεγονότα για αυτούς μέσα στα όρια του εθνικού τουρκικού κράτους. Ακόμα και η ιστορία του ποντιακού ελληνισμού αλλά και η κοινωνική δομή των ελληνικών κοινοτήτων στη πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., μετά το 1940 και

⁴⁰ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 3^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ 311-318. Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 114-120.

⁴¹ Αγτζίδης Στάθης, *Ποντιακός ελληνισμός: Από τη γενοκτονία και τον σταλινισμό στην περεστρόικα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990, σελ 106.

έπειτα είναι πολύ περιορισμένη, και κυρίως η πληροφόρηση προέρχεται από μαρτυρίες ατόμων⁴².

Έτσι λοιπόν, την περίοδο από το 1917 έως το 1937 στη Σοβιετική ένωση, χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της λενινιστικής ιδεολογίας. Αυτή επιτρέπει την ύπαρξη πολιτικών ελευθεριών που αφορούν τη μητρική γλώσσα και τον τρόπο ζωής των εθνοτήτων, όπου ο ελληνοποντιακός πολιτισμός βρίσκει πρόσφορο έδαφος για να εκφραστεί. Σε επίπεδα ελληνικής εκπαίδευσης, λειτουργούν σχολεία, πανεπιστήμια, τυπώνονται σχολικά αλλά και γενικού ενδιαφέροντος βιβλία, εφημερίδες, παίζονται ποντιακά θέατρα και άλλα⁴³. Επίσης το 1930 κυριαρχούν οι τάσεις ή το αίτημα για διοικητική αυτονομία κάποιων ελληνικών περιοχών⁴⁴. Μετά το 1930 στον Καύκασο αρχίζει η κολεκτιβοποίηση, και πολλοί Πόντιοι που ζούν στην περιοχή του Κουμπάν της νότιας Ρωσίας αλλά και σε περιοχές κοντά στον Καύκασο, καταφεύγουν στην Υπερκαυκασία ζητώντας βοήθεια από τους εκεί εγκατεστημένους Έλληνες⁴⁵. Από το 1937-1939 περίπου 20.000 Έλληνες Πόντιοι εκδιώχθηκαν από την Σοβιετική Ένωση και έφτασαν στην Ελλάδα.

Έπειτα, από το 1937 που αποτελεί εποχή της απόλυτης κυριαρχίας του Ι. Στάλιν, ο οποίος εφαρμόζει μαζικές εκτοπίσεις και διώξεις όπου 50.000 Έλληνες εκτελούνται ή πεθαίνουν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης (Σιβηρία), και φυσικά απαγορεύεται κάθε εκδήλωση ελληνικής πολιτισμικής δραστηριότητας. Η 17^η Δεκεμβρίου του 1937 είναι η μέρα έναρξης διωγμών⁴⁶. Οι διώξεις κατά των Ελλήνων Ποντίων συνεχίζονται και στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο⁴⁷. Έπειτα στις 22 Ιουνίου του 1941 η Γερμανία επιτίθεται στη Σοβιετική Ένωση. Αρχίζουν οι εκτοπισμοί και εξορίες και για τους Έλληνες Πόντιους κατά την περίοδο 1940-1949 στο Καζακστάν, στη Σιβηρία, στο Βλαδιβοστόκ, Ουζμπεκιστάν⁴⁸. Ο παρακάτω χάρτης της διασποράς των Ελλήνων του Πόντου, παρουσιάζει αρκετά αποδοτικά τις κύριες μεταναστεύσεις μέχρι και την δεκαετία του 1940.

⁴² Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 128-131.

⁴³ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 134-144. Αγτζίδης Βλάσης, ο.π., σελ 166-171.

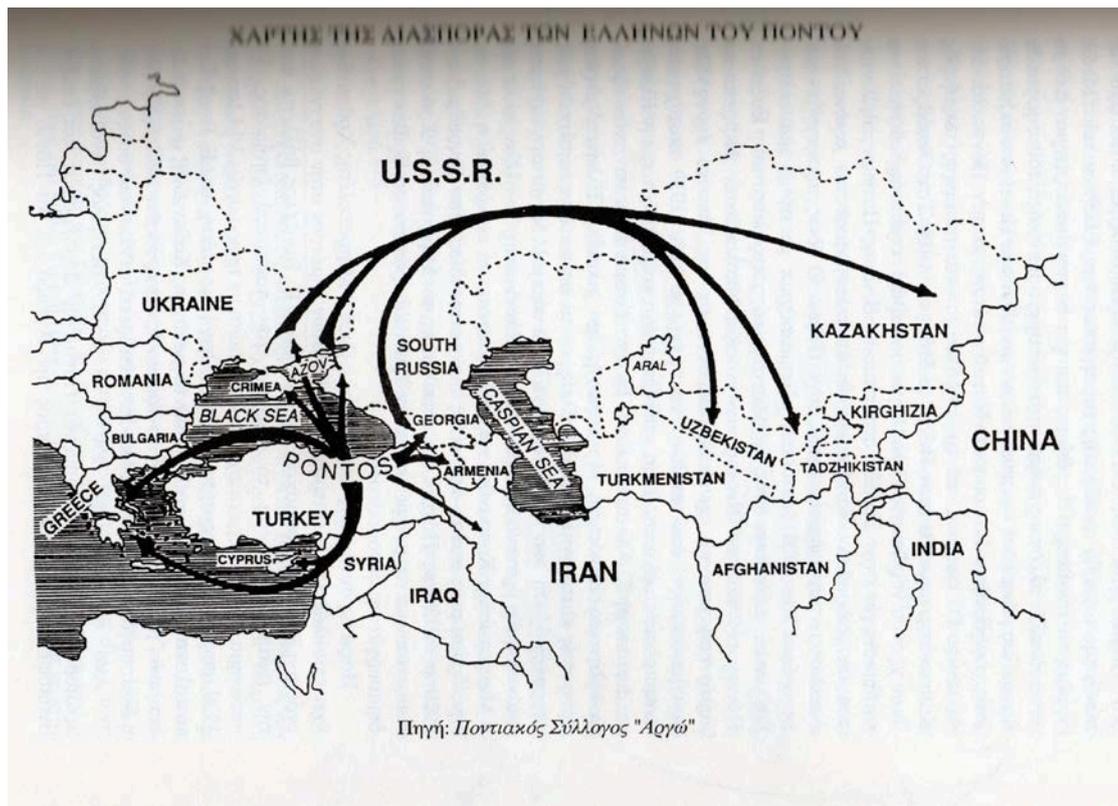
⁴⁴ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 144. Αγτζίδης Βλάσης, ο.π., σελ 304.

⁴⁵ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 145.

⁴⁶ Βεργέτη Μαρία. ο.π., 147-149.

⁴⁷ Αγτζίδης Βλάσης, ο.π., σελ 304. Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 144-160.

⁴⁸ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 149-153.

Μετά το θάνατο του Στάλιν (Μάρτιος του 1953), διάδοχος αποτελεί ο Ν. Χρουστσώφ , ο οποίος αρχίζει τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Αρκετοί Έλληνες Πόντιοι επιστρέφουν από τις εξορίες . Παρ' όλη τη σχετική φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος, δεν ευνοείται η ανάπτυξη του ποντιακού ελληνισμού. Όμως μεταξύ της δεκαετίας ανάμεσα στο 1960-1970 περίπου, αναπτύσσεται εν μέρει, η ελληνική εκπαίδευση και ο πολιτισμός⁴⁹ . Το 1964 ο Ν. Χρουστσώφ υπογράφει με τον τότε πρωθυπουργό Γ. Παπανδρέου διακρατική συμφωνία , η οποία επιτρέπει τη μετανάστευση περιορισμένου αριθμού Ελλήνων υπηκόων στο ελληνικό κράτος κάθε χρόνο⁵⁰ . Στη συνέχεια, ο Χρουστσώφ απαλλάσσεται πραξικοπηματικά από τα καθήκοντα του και στη θέση του εκλέγεται ο Λεονίντ Μρέσνιεφ, όπου αρχίζει η περίοδος της στασιμότητας, όπου η σκέψη φιμώνεται και επικρατεί η διαφθορά. Το 1970 αρχίζουν να εμφανίζονται οικονομικές κρίσεις στη Σοβιετική Ένωση.

Στη συνέχεια, τον Μάρτιο του 1985 έχουμε την άνοδο του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ στη θέση του Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. , όπου αρχίζει η περίοδος της

⁴⁹ Βεργέτη Μαρία, ο. π. , σελ 161.

⁵⁰ Ο.π. , σελ 162.

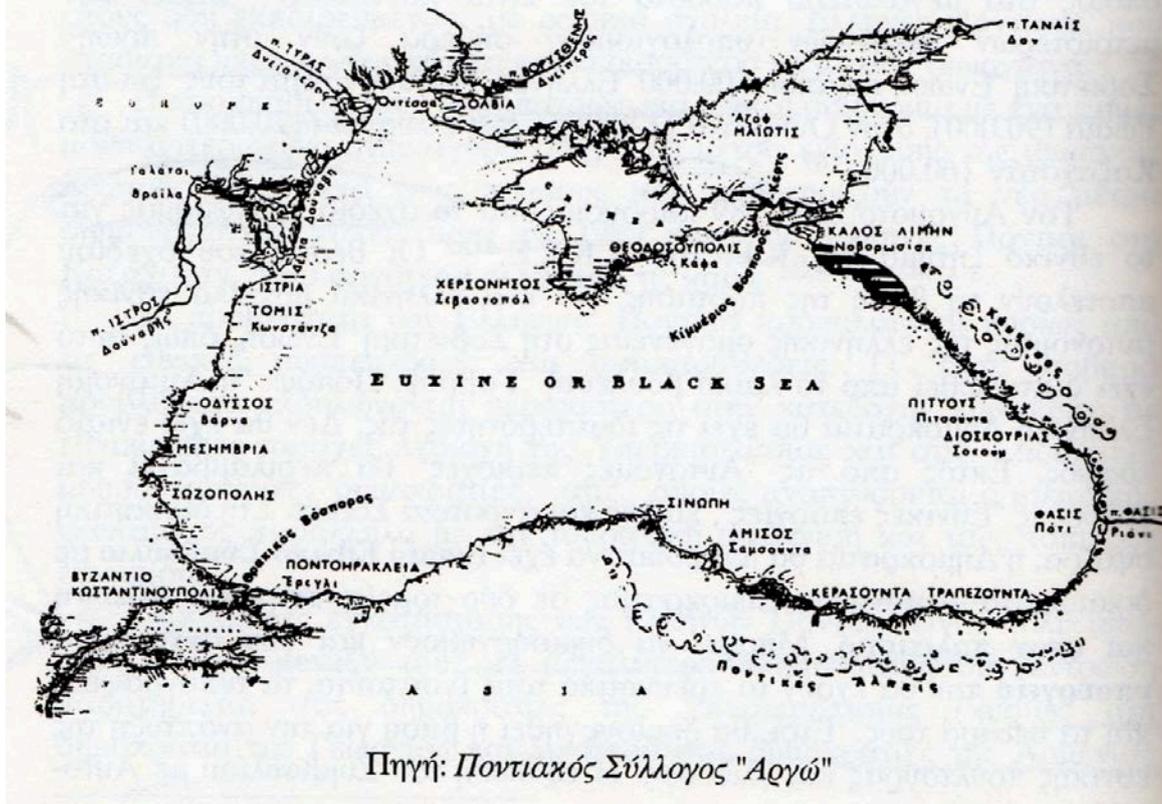
μεταρρύθμισης, που στόχος είναι ύφεση της οικονομικής κρίσης. Η ιδεολογία και η πρακτική της εποχής της περεστρόικας, επιτρέπει να αναφανεί ο κρυμμένος εθνισμός των εθνικών ομάδων και ο πολιτισμός των Ελλήνων Ποντίων εμφανίζεται ξανά στην επιφάνεια. Όμως προβλήματα δημιουργούνται σε κατεχοχήν ευαίσθητες περιοχές της Υπερκαυκασίας και στις ασιατικές μουσουλμανικές δημοκρατίες.

Οι περιοχές εγκατάστασης των Ελλήνων Ποντίων είναι πολύ απομακρυσμένες μεταξύ τους. Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση παρατηρείται στις δημοκρατίες της Υπερκαυκασίας (κυρίως στη δημοκρατία της Γεωργίας, λιγότερο της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν), της Ουκρανίας (στη περιοχή της Κριμαίας), της Ρωσίας, του Καζακστάν , του Ουζμπεκιστάν , της Κιργισίας αλλά ακόμη και της Σιβηρίας. Επιπλέον την εποχή αυτή προτάσσεται από τον Γ. Ποπόφ ⁵¹, τον Σεπτέμβριο του 1989, η προσπάθεια για τη δημιουργία ελληνικής αυτόνομης περιοχής. Ο παρακάτω χάρτης εμφανίζει τις περιοχές που επιθυμούν να αυτονομηθούν ως ελληνικές. Επίσης στο συνέδριο τον Μάρτιο του 1991 , που πραγματοποιείται στο Γελεντζίκ συνέδριο των Ελλήνων της Σοβιετικής Ένωσης, διεκδικεί εθνικοεδαφικό σχηματισμό⁵² . Στις 21 Δεκεμβρίου του 1991, στο πλαίσιο προσπαθειών για την άμβλυνση του πολιτικού αδιεξόδου , οι 11 από τις 12 σοβιετικές δημοκρατίες ιδρύουν την “ Κοινοπολιτεία των Ευρασιατικών Κρατών “.

⁵¹ Ο Γαβριήλ Ποπόφ, ήταν λαϊκός βουλευτής, συμπρόεδρος της διαπεριφερειακής ομάδας βουλευτών , διευθυντής του περιοδικού Ζητήματα Οικονομίας και δήμαρχος Μόσχας την περίοδο 1990-1992.

⁵² Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 164-167.

Ο ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ (1990)

Όμως η μόνη σοβιετική δημοκρατία που δε συμμετέχει στην ίδρυση της Κοινοπολιτείας των Ευρασιατικών Κρατών είναι η Γεωργία. Το 1993 η δημοκρατία της Γεωργίας, δοκιμάζεται από αιματηρές εθνικιστικές ταραχές, και τον Ιούλιο του 1993 οι στρατιωτικές δυνάμεις των Αμπχατζίων πολιορκούν το Σοχούμ, εκεί όπου ζούσαν περίπου 14.000 Έλληνες ποντιακής καταγωγής και ο ελληνικός πληθυσμός δοκιμάζεται σκληρά και καταφεύγουν κάποιοι στην Ελλάδα και κάποιοι στη Ρωσία.

Η παράθεση κύριων ιστορικών στοιχείων των Ελλήνων του Πόντου και αυτών της Ρωσίας, αποσκοπεί στο να ενημερώσει τον αναγνώστη για το περιεχόμενο της ποντιακής ταυτότητας που μετουσιώνεται και μέσα από την ποντιακή διασκέδαση, η οποία εκδηλώνεται μέσα από το χορό και τη μουσική τους.

Κεφάλαιο 2. Μετανάστευση και ταυτότητα.

Παλαιότερα οι λαοί ήταν οργανωμένοι σε αυτοκρατορίες. Το αίτημα για τη δημιουργία και επικράτηση ενός κράτους- έθνους , πρωτοεμφανίστηκε κυρίως μετά τον Δυτικό ευρωπαϊκό εθνισμό του 18^{ου} αιώνα και επεκτάθηκε σε όλη την Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα , διαλύοντας τις υπάρχουσες αυτοκρατορίες. Με τη Γαλλική επανάσταση το 1789, εμφανίστηκε η τάση για την ίδρυση διαφορετικών εθνών – κρατών με κυρίαρχη εθνοτική ομάδα αυτήν που επέβαλε το κοινό ιστορικό και προγονικό της παρελθόν.

Έτσι, συνεχίζοντας ο Γ. Αγγελόπουλος αναφέρει πως << το κράτος χρειάζεται αυτή την ομοιογένεια για να διοικήσει αποτελεσματικά την επικράτειά του και να δικαιώσει την ύπαρξή του ⁵³. Στη συνέχεια όμως η ύπαρξη ποικίλου πληθυσμού , που προκύπτει από το φαινόμενο του εθνισμού, που διεξάγεται στα πλαίσια των εθνικών κρατών, δημιουργούνται αντιθέσεις και ανταγωνισμοί μεταξύ αυτών των πληθυσμών τα οποία δημιουργούν τις εθνοτικές ομάδες , οι οποίες συνεισφέρουν στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας . Έτσι, η συγκρότηση των εθνικών κρατών κάνει κοινωνικά και πολιτικά σημαντική τη διαφορά. Έτσι οι εθνοτικές ομάδες είναι παράγωγα των εθνικών κρατών και όχι αιτίες δημιουργία τους. Άρα, η διαμόρφωση της πολιτικής των εθνοτικών ομάδων καθορίζεται από το διαμεσολαβητικό ρόλο των ηγετών , και έτσι η διχοτόμηση ανάμεσα στο “ Εμείς “ και στο “ Αυτοί “ , γίνεται σημαντική >>.

α. Μετανάστευση των Ποντίων του 1922.

Στο σημείο αυτό παραθέτουμε συνοπτικά τη μετανάστευση των παλαιότερων ελλήνων Ποντίων από τον Μικρασιατικό Πόντο αλλά και από την πρώην Σοβιετική Ένωση κυρίως από το 1918 -1923, τους τρόπους και τις συνθήκες εγκατάστασής τους στην Ελλάδα. Ακόμα, τους πληθυσμούς και τις περιοχές καταγωγής τους, αλλά και την αντιμετώπισή τους από κρατικούς φορείς. Σημειώνονται και οι πολιτικές εγκατάστασης που εφάρμοσε η Ελλάδα , ο τρόπος που τους αντιμετώπισε ο γηγενής πληθυσμός καθώς και τη γενικότερη ένταξή τους στο νέο κράτος.

⁵³ Αγγελόπουλος Γιώργος, << Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες. Οι όροι , η εξέλιξη της σημασίας και του περιεχομένου τους >>, Σύγχρονα Θέματα, Τεύχος 63, 1997, σελ 20.

Η Ελλάδα, εξαντλημένη από τον πόλεμο ,ηθικά, πολιτικά, κοινωνικά , δημογραφικά, αναγκάστηκε να δεχτεί στους κόλπους της εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες , χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο εγκατάστασης. Οι συνθήκες μετανάστευσης των προσφύγων ήταν άθλιες και απάνθρωπες αφού η πείνα, η αρρώστιες (ελονοσία, φυματίωση και άλλα) έκαναν πολλούς να πεθάνουν στα σημεία που για μέρες ήταν στοιβαγμένοι σε πρόχειρους καταυλισμούς και περίμεναν, με την ελπίδα να χωρέσουν στα πλοία που θα τους πήγαιναν στην "πατρίδα". Οι Έλληνες Πόντιοι μετανάστευσαν⁵⁴ κυρίως από τον Μικρασιατικό Πόντο, την πρώην Σοβιετική Ένωση, αλλά και από την περιοχή του Καυκάσου. Ακόμα όταν έφτασαν στην Ελλάδα , πολλούς τους περιμένουν αμέσως οι καραντίνες της Μακρονήσου, της Πάτρας, της Κορίνθου, της Πρέβεζας, του Αγίου Γεωργίου στον Πειραιά, του Καράμπουρνου στη Θεσσαλονίκη και αλλά ⁵⁵ . Αναφέρεται πως η θνησιμότητα⁵⁶ των προσφύγων υπήρξε ιδιαίτερα υψηλή την περίοδο 1923-1925 στην Ελλάδα. Ακόμα οι συνθήκες εγκατάστασης στις διάφορες περιοχές της Ελλάδας ήταν σε πάρα πολλές περιπτώσεις άθλιες, με ελάχιστες και πολλές φορές καθόλου ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Επίσης η αδυναμία των εναλλασσόμενων κυβερνήσεων ανάγκασε τον στρατηγό Πλαστήρα να αναλάβει την εξουσία , κινητοποιώντας όλες τις κρατικές υπηρεσίες για την επίλυση των κρατικών προβλημάτων . Ακόμα περίπου το 53% του προσφυγικού πληθυσμού εγκαταστάθηκε στην περιοχή της Μακεδονίας αρχικά σε περιοχές που εγκατέλειψαν οι ανταλλάξιμοι μουσουλμάνοι. Σε σχέση όμως με την ανταλλάξιμη περιουσία που είχε υπογραφή με τη συνθήκη της Λωζάννης , οι πρόσφυγες αναφέρουν πως αποζημιώθηκαν μόνο κατά ένα μέρος για την περιουσία που εγκατέλειψαν στις πατρίδες τους.

Έπειτα η ελληνική κυβέρνηση, για να συνεχίσει το έργο της αποκατάστασης των προσφύγων Ποντίων , ζήτησε τη μεσολάβηση της Κοινωνίας των Εθνών, όπου υπογράφηκε το δάνειο μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και της τράπεζας της Αγγλίας με ονομαστικό κεφάλαιο 12.300.000 λίρες Αγγλίας, όπου η διαχείριση του δανείου

⁵⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις περιοχές προέλευσης και πληθυσμιακούς απογραφικούς πίνακες βλέπε στο Βεργέτη Μαρία, από τον Πόντο στην Ελλάδα, ο .π. , σελ 169-189.

⁵⁵ Για τις συνθήκες μετανάστευσης το 1924 ποιό αναλυτικά βλέπε στο, Βαλαβάνης Γεώργιος, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1986 σελ 291-299. Για τις καραντίνες του ελληνικού κράτους βλέπε στο , Σαμουηλίδης Χρήστος, *Ιστορία του Ποντιακού Ελληνισμού*, σελ 269-270.

⁵⁶ Περισσότερες πληροφορίες δες στο Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 169-170.

ανατάθηκε στον αυτόνομο και ανεξάρτητο οργανισμό , την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.). Πέρα από τις πολιτικές των προγραμμάτων αποκατάστασης των προσφύγων, συντέλεσαν και οι ίδιοι οι πρόσφυγες με την εργατικότητα , την τεχνογνωσία τους , την τιμιότητα και την εμπειρία που διέθεταν στον εμπορικό και πολιτισμικό χώρο. Ακόμα τα 2/3 των εξόδων της Ε.Α.Π. δαπανήθηκαν στη Μακεδονία χρησιμοποιήθηκαν για αρδευτικά και άλλου είδους έργα σχετικά με την καλυτέρευση των αγροτικών περιοχών ώστε να μπορούν να γίνουν καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Έτσι σύμφωνα με τις δηλώσεις του αντιπροέδρου της Τζον Κάμπελ, << το 1930 δυσκολευόταν κανείς να αναγνωρίσει τον έρημο τόπο του 1923 ⁵⁷ >>. Έπειτα η κοινωνική πολιτική του Βενιζέλου βοήθησε την αγροτική αποκατάσταση, και προσέφερε προνομιακά μέτρα που λειτούργησαν προσωρινά στους πρόσφυγες των παραμεθόριων περιοχών, ώστε να συμβάλλουν αποφασιστικά στην επάνδρωση των ακριτικών περιοχών.

Ο ελληνισμός του Πόντου , ως πληθυσμός αγροτικός στο μεγαλύτερο ποσοστό του εκείνη την εποχή, εγκαταστάθηκε⁵⁸ κυρίως με αγροτική αποκατάσταση, όπου η κρατική βοήθεια, είχε πιά οργανωμένη μορφή⁵⁹ αν και σε αυτή την περίπτωση τα προβλήματα όπως της στέγασης ,της εργασίας, τροφής και άλλα, δύσκολα επιλύονταν . Οι περισσότεροι εγκαθίστανται στη βόρεια Ελλάδα, με μεγαλύτερη πληθυσμιακή συγκέντρωση στις περιοχές Μακεδονίας και Θράκης . Αστική αποκατάσταση πραγματοποιείται στη Θεσσαλονίκη⁶⁰ στην Αθήνα , στον Πειραιά, στην Καβάλα, τη Δράμα, το Κιλκίς, την Κοζάνη και αλλού. Από την άλλη πλευρά , πολύπλοκα ήταν τα προβλήματα των αστικών προσφυγικών πληθυσμών ,και ένα από τα σοβαρότερα η επίλυση του στεγαστικού προβλήματος . Γενικότερα το πρόγραμμα της αστικής αποκαταστάσεως ήταν περιορισμένο. Το 1925 , το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων , που μέχρι τότε αποτελεί τον βασικό οργανισμό για την

⁵⁷ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, << Μικρασιατικός ελληνισμός >>, στο, Μακεδονία Ιστορία και πολιτισμός, Θεσσαλονίκη, 1999, σελ 197-199.

⁵⁸ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 171-172.

⁵⁹ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 179.

⁶⁰ Μ. Μαραβελάκης, και Α. Βακαλοπούλος, Αι Προσφυγικά Εγκαταστάσεις εν τη Περιοχή Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου,1955.

αστική προσφυγική αποκατάσταση, καταργείται και 1927 το Υπουργείο Πρόνοιας ιδρύει την Υπηρεσία Διαχείρισεως Αστικών Προσφυγικών Συνοικισμών⁶¹.

β. Παλιννόστηση νεοφερμένων Ποντίων.

Σύμφωνα λοιπόν με το κατατοπιστικό άρθρο της Ε. Βουτυρά⁶², η ίδια αναφέρει ότι << η τελευταία μαζικότερη μετανάστευση Ποντίων στην Ελλάδα χρονολογείται το 1988-2005 και αφορά Έλληνες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ, οι οποίοι εντάσσονται σε ένα σχέδιο “ οργανωμένου επαναπατρισμού” προς τη Δύση. Το σχέδιο αυτό είναι πρωτοβουλία των διεθνών οργανισμών (εκ των οποίων και ο Ο.Η.Ε.), αλλά και των εθνικών κρατών, που χρησιμοποιούν τον όρο “παλιννόστηση” ή “ επιστροφή στις ρίζες” . Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου είναι έντονη η τάση του εξισωτικού φιλελευθερισμού και της προστασίας των μειονοτήτων. Θεωρείται πως βασικό σημείο τομής αποτελεί η πολιτική της περεστρόικα, η οποία στα πλαίσια των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών που επιτελεί, μετά το 1985, εισάγει τους όρους της επαναδιαγράμμισης των συλλογικών ταυτοτήτων, αλλά και της προοδευτικής επανασύνδεσης των μελών της κοινωνίας με τη Δύση >>.

Έτσι παραθέτουμε τα στάδια της παλιννόστησης των Ελλήνων Ποντίων σύμφωνα με την έρευνα της Ευτυχίας Βουτυρά⁶³ που ολοκληρώνεται σε τρεις φάσεις:

Α) Πολιτική αγροτικού εποικισμού (1985-1995). : Τυπικά κριτήρια για τη δυνατότητα μετάβασης από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στην Ελλάδα είναι η κατοχή ελληνικού διαβατηρίου ή και η βεβαίωση της ελληνικής καταγωγής από τις προξενικές αρχές στη Μόσχα, με βάση τα οποία χορηγείται η βίζα παλιννόστησης από τις προξενικές αρχές της χώρας (η αντίδραση των ομογενών για τη συγκεκριμένη γραφειοκρατική πρακτική, οδήγησε προοδευτικά στη χρήση τουριστικής βίζας) . Σε αυτή την πρώτη φάση παλιννόστησης, το ελληνικό κράτος καλείται να απαντήσει στο ερώτημα της ονοματοθεσίας και της πολιτικής ένταξης των ομάδων που ονομάζονται ομογενείς, θεωρούνται ομοεθνείς και αποκαλούνται << παλιννοστούντες >> .

⁶¹ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 185.

⁶² Βουτυρά Ευτυχία, “ Ανάμεσα σε δυο πατρίδες”, στο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης (επιμ), *Περιπέτειες της ετερότητας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ 279.

⁶³ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π. , σελ 279-281.

Β) Η διαχείριση της μετανάστευσης (1995-2000) . : Η δεύτερη αυτή φάση συνεχίζει το προηγούμενο υπόδειγμα της αγροτικής αποκατάστασης μέσω της αγροτικής βοήθειας που παρέχεται από το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων (Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε.). Στόχος είναι η επιδότηση της αγροτικής αποκατάστασης με προτίμηση τις περιοχές της βόρειας Ελλάδας. Αυτό το πρόγραμμα αποκατάστασης αυτής της περιόδου περιελάμβανε την επιδοτούμενη εγκατάσταση στην <<περιφέρεια >> (Α. Μακεδονία και Θράκη), με άμεση χρηματική στήριξη 11 εκατομ. δρχ. ανά οικογένεια και 500.000 δρχ. για κάθε παιδί και εξαρτώμενο ενήλικα. Πρόσθετα κίνητρα περιελάμβαναν 30% άτοκα δάνεια για την απόκτηση ης πρώτης κατοικίας, με 15ετή προθεσμία επιστροφής. Προϋπόθεση για την επιδότηση είναι η απόδειξη ελληνικής καταγωγής , η οποία πιστοποιείται από τις ελληνικές προξενικές αρχές. Σημαντικό να πούμε πως μετά το 1999 η ελληνική καταγωγή των ομογενών επιβεβαιώνεται από την αίτηση παλιννόστησης μετά την αφιξή τους στον ελλαδικό χώρο.

Γ) Μεταπαλιννόστηση / μετανάστευση (2000-2005) : . Σε αυτή τη φάση οριοθετείται με το νόμο 2910/2001 (<< Είσοδος και παραμονή των αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια . Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις>>). Έτσι εδώ η πρακτική του ελέγχου των προξενικών αρχών κρίνεται ανεπαρκής και ακολουθείται η ο έλεγχος της ύπαρξης “ελληνικής εθνικής συνείδησης ⁶⁴ ” που τσεκάρεται στους ομογενείς μέσω συνέντευξης από ειδική επιτροπή στην Ελλάδα που αποφασίζει τελικά αν ο αιτούντας “ αισθάνεται Έλληνας”. Η εισαγωγή αυτού του μέτρου θεωρείται πίο ευέλικτη γιατί αποδεσμεύει από τον τυπικό έλεγχο αποδεικτικών εγγράφων. Έτσι με τις νέες διατάξεις το κρίσιμο σημείο για το χαρακτηρισμό ενός προσώπου ως ομογενής δεν είναι μόνο η “ελληνική καταγωγή , αλλά και η ύπαρξή του στο πρόσωπό του της” ελληνικής εθνικής συνείδησης” που έτσι αποτελεί καθοριστικό παράγοντα πιστοποίησης της << ελληνικότητας >> του ομογενούς.

⁶⁴ Μπαλτσιώτης Λάμπρος, “ Ιθαγένεια και πολιτογράφηση στην Ελλάδα ” , στο, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Κ.Ε.Μ.Ο, Κριτική, Σειρά Μελετών 8, 2004, σελ 324.

γ. Σημαντικά ζητήματα που προκύπτουν μετά την παλιννόστηση .

Έτσι λοιπόν το θεσμικό πλαίσιο σύμφωνα με τους τρόπους και τα μέσα παλιννόστησης που χρησιμοποιεί το ελληνικό κράτος(από το 1985-2005) σε κάθε περίπτωση , εγείρει μια σειρά από ζητήματα : η επίσημη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδος ελέγχεται όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής των νεοφερμένων Ποντίων , τα οποία κρίνονται ανεπαρκή, σκοτεινά , ακόμα και προπαγανδιστικά με αιχμή του δόρατος την << ελληνικότητα >> των παλιννοστούντων. Ακόμα σημειώνουμε πως πριν το 1983 εφαρμόζονταν ο ατομικός επαναπατρισμός , δηλαδή ο κατά περίπτωση εξέταση της αίτησης καθενός από τους ενδιαφερόμενους για επαναπατρισμό.

Επίσης σύμφωνα με άλλα στοιχεία⁶⁵ , στην Ελλάδα οι ρυθμίσεις που αφορούν όλους τους εισερχόμενους ή αλλιώς μετανάστες, ορίζονται με τα Π.Δ. 358 & 359/28/11/97. Όμως για τους Πόντιους που έχουν έρθει με τις νόμιμες διαδικασίες , ισχύουν ειδικότερες ρυθμίσεις, ενώ για τους υπόλοιπους , ισχύει ένα << καθεστώς ανοχής >>. Το σύνολο των Ποντίων που έχουν έρθει τελευταία στην Ελλάδα, περίπου 170.000 άτομα (από το 1985 και έπειτα), μόνο το 1/3 έχει έρθει με νόμιμες διαδικασίες. Η περιοχή της πρωτεύουσας όσο και της Θεσσαλονίκης έλκουν τους περισσότερους Πόντιους, τόσο τους νόμιμους όσο και τους<< μη νόμιμους>> (ΕΙΥΑΠΟΕ 1996) . Όσον αφορά τις κρατικές υπηρεσίες⁶⁶ υποστήριξης των παλιννοστούντων ήταν αρκετά οργανωμένες , αλλά παράλληλα λειτουργούσαν και ιδιωτικές πρωτοβουλίες ως δραστηριότητες μη κυβερνητικών οργανώσεων⁶⁷ . Ακόμη δεν είναι ευκαταφρόνητα τα κοινωνικά μέτρα⁶⁸ που λαμβάνονται από τις Νομαρχίες των διάφορων περιοχών της χώρας, όπως επιδοτήσεις , επιδόματα, προσλήψεις στο δημόσιο και άλλα.

Σύμφωνα με τη διατριβή της Λέντσιου Στυλιανής, αναφέρει πως η περίπτωση των παλιννοστούντων από το 1985 και έπειτα χαρακτηρίζεται από πλήθος ιδιοτυπιών αμφισημιών και δυσκολιών , οι οποίες συχνά φέρουν το κράτος, καθώς και τις

⁶⁵ Τζωρτζοπούλου Μαρία, " Η νεολαία των Ποντίων", στο, *Χορός και πολιτισμικές ταυτότητες στα Βαλκάνια*, πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, τεύχος 6, σελ 318,321-322.

⁶⁶ Βεργέτη Μαρία, *Παλιννόστηση και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2010, σελ 96-121.

⁶⁷ Πελαγίδης Στάθης, *Η Ελλάδα των Πολιτισμών. Ομογενείς παλιννοστούντες και αλλογενείς πρόσφυγες*. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2003, σελ 132-165.

⁶⁸ Πελαγίδης Στάθης, ο.π. , σελ 48-49.

συλλογικότητες ή τα άτομα που παρακολουθούν τις ιδεολογικές τους σχηματοποιήσεις σε ανάλογη αμηχανία . Έτσι η ίδια τονίζει πως το κράτος τους θεωρεί ως μια ιδιαίτερη προνομιακή κατηγορία⁶⁹ , ενάντια των υπόλοιπων μεταναστευτικών ομάδων⁷⁰ . Από την άλλη όμως πλευρά, τόσο η πρώην Σοβιετική Δημοκρατία προέλευσής τους , όσο και το ρώσικο κράτος τους αντιμετωπίζει ως αναπόσπαστο κομμάτι της δικής του ομοιογένειας(εξού και η διπλή υπηκοότητα που τη χρησιμοποιούν ωφελιμιστικά) . Αρκετά συχνά οι παλινοστούντες ταξιδεύουν στην χώρα προέλευσής τους , και επιστρέφουν ξανά στην Ελλάδα . Υπάρχει μεγάλη ταλάντευση στη μετακίνηση που τους χαρακτηρίζει , ανάμεσα στη χώρα προέλευσης τους και στη χώρα υποδοχής. Αρκετοί παλινοστούντες διατηρούν τις περιουσίες τους εκεί , γεγονός που δικαιολογεί τις μετακινήσεις τους. Ακόμα έχει παρατηρηθεί πολύ έντονα στη Θεσσαλονίκη του σήμερα ,ότι λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης και της αυξημένης ανεργίας, αρκετοί έχουν επιστρέψει στα σπίτια που είχαν αφήσει εκεί (Ρωσία, Γεωργία) για να επιβιώσουν και να δουλέψουν.

Οι νεοφερμένοι παλινοστούντες Πόντιοι ενώ διαμένουν στην Ελλάδα, ασπάζονται και προβάλλουν τον Ρώσικο πολιτισμό σε μεγάλο βαθμό στην καθημερινότητά τους. Προτιμούν να προβάλλουν τα φαγητά τη μουσική και τους χορούς του τόπου τους. Η Σ. Λέντσιου στη διατριβή της αναφέρει συγκεκριμένα : << η 'ρωσοφροσύνη⁷¹ ' αποτελεί το "πολιτισμικό κεφάλαιο" της οικογένειας ,το οποίο μεταφέρεται από τους ωριμότερους στους νεότερους. Έτσι, οι νεαροί Ελληνοπόντιοι που έχουν ήδη μεταναστεύσει στην Ελλάδα επιλέγουν συνειδητά να χρησιμοποιούν τη ρώσικη γλώσσα , καθώς μέσα τους έχει εγγραφεί ο ρώσικος πολιτισμός, ως μεγαλειώδεις και ανώτεροι όλων των υπολοίπων και ιδίως των ελληνικών. Αντιθέτως , θεωρούν την ελληνική παιδεία ελλιπή , κακής ποιότητας , χαλαρή και δίχως να διδάσκει αρχές αξίες και ιδανικά >>.

⁶⁹ Λέντσιου Στυλιανή, *Ανάμεσα σε δύο ' πατρίδες' : Ελληνομάθεια και ρωσομάθεια ως στοιχεία ταυτότητας και μεταναστευτικών επιλογών Ελληνοποντίων νέων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης*, διδακτορική διατριβή, ΠΑΜΑΚ, σελ 8.

⁷⁰ Τσιμπιρίδου Φωτεινή, << Μετανάστες και πολιτισμός. Σκέψεις για την εννοιολόγηση και χρήση των αναλυτικών εργαλείων στο ζήτημα της " μετανάστευσης " >> , στο, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης : κοινωνική συμμετοχή, δικαίωμα και ιδιότητα του πολίτη*, Κέντρο Ερευνών μειονοτικών ομάδων, σειρά μελετών 8,κριτική, 2004, σελ 190-191.

⁷¹ Λέντσιου Στυλιανή, ο.π. , σελ 423.

Γενικότερα θα λέγαμε, πως στο κόσμο των εθνικών κρατών, των διαβατηρίων και των συνόρων, οι έννοιες της μετακίνησης, της μετανάστευσης, της μετεγκατάστασης και του ασύλου, ρυθμίζονται από ένα θεσμικό πλαίσιο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που συνδέει τα κράτη μεταξύ τους (υπερεθνικό δίκαιο), καθώς και όλους εκείνους που έχουν ή διεκδικούν την ιδιότητα του πολίτη με το κράτος⁷². Έτσι λοιπόν υπάρχει άμεση σχέση με τη διανεμητική δικαιοσύνη, που προϋποθέτει όχι μόνο την κατανομή και την ανταλλαγή, αλλά και το μοίρασμα των κοινωνικών αγαθών ανάμεσα στα μέλη ενός συνόλου. Όμως η ίδια η έννοια του δικαιώματος είναι ιδεολογικά και πολιτικά φορτισμένη και ιστορικά προσδιορισμένη⁷³.

Έτσι εδώ ίσως καλούμαστε να αναρωτηθούμε ποιός τελικά είναι αυτός ο οποίος κατέχει την εξουσία, ώστε να << ονομάζει >> και πώς, ονομάζοντας, καθιερώνει ταυτότητες, προβάλλει υποκείμενα και δημιουργεί ομάδες << ακροατών >> και ακροατήρια⁷⁴. Άρα η μετακίνηση, η εξορία και η προσφυγιά θεωρούνται παρά φύσιν παθολογικά φαινόμενα. Όμως ο παραγόμενος σύγχρονος δημόσιος λόγος περί “ μεταναστευτικών κρίσεων ” είναι ότι η ανθρώπινη μετακίνηση/ μετανάστευση, προβάλλεται κατά κύριο λόγο ως μία σταθερά και όχι μία ανωμαλία στο πλαίσιο της ανθρώπινης ιστορίας. Κατά κύριο λόγο όμως η επιτέλεση προγραμμάτων << επαναπατρισμού >> προσφύγων που προωθήθηκε από τους διεθνείς οργανισμούς και εφαρμόστηκε συστηματικά τη δεκαετία του 1990 και μάλιστα προέβαλλε το γεγονός πως όποιος βρισκόταν μακριά από την πατρίδα του - εξ υποθέσεως - θα έπρεπε να επιθυμεί την επιστροφή στις “ ρίζες ” του⁷⁵.

Σημαντικό ζήτημα αποτελεί η ονοματολογία που χρησιμοποιείται και αφορά τους νεοφερμένους παλιννοστούντες Πόντιους. Υπάρχουν διαφορετικοί όροι για να προσδιοριστεί η συγκεκριμένη μεταναστευτική ομάδα. Έτσι, το ελληνικό προξενείο και οι επίσημοι ελληνικοί κρατικοί φορείς τους ονομάζουν “ παλιννοστούντες ομογενείς από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. ”, ο επίσημος κυβερνητικός λόγος τους αναφέρει ως νεοπρόσφυγες. Επίσης η ελληνική Βουλή⁷⁶ αρχικά τους προσδίδει το όνομα

⁷² Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 268.

⁷³ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 269.

⁷⁴ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 278.

⁷⁵ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 274.

⁷⁶ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 278.

πρόσφυγες και έπειτα νεοπρόσφυγες. Σε σχέση τώρα με τον ελληνόφωνο τύπο⁷⁷, ανάλογα με την περίπτωση χρησιμοποιεί τους εξής όρους: “ρωσοπόντιους”, “παλινοστούντες”, “νεοπρόσφυγες”. Η ελληνική αστυνομία τους ονομάζει “ελληνοπόντιους”. Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται ως “πρόσφυγες”, ενώ ο γηγενής πληθυσμός κατά κύριο λόγο τους αποκαλεί “ρωσοπόντιους”, ακόμα και αρκετά μεγάλη μερίδα Ποντίων που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα (πού οι παππούδες τους είχαν έρθει από τον Πόντο το 1922), τους αποκαλούν “ρωσοπόντιους”. Οι γηγενείς στον καθημερινό τους λόγο αποκαλούν τους νεοαφιχθέντες, << ρωσοπόντιους >>, ονοματολογία αρνητικά φορτισμένη, που εγκαθίσταται ωστόσο οριστικά στο λεξιλόγιο και στα κοινωνικά ήθη.

Τελικά ο θεσμικός όρος “παλινοστούντες” μολονότι θέτει ορισμένα μεθοδολογικά ερωτήματα για το κατά πόσο το φαινόμενο της έλευσης πολιτών από τις πρώην Δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης είναι μετανάστευση⁷⁸ ή παλιννόστηση⁷⁹, έχει επικρατήσει σε επίσημα κείμενα και είναι συμβατός με τις επιθυμίες των ιδίων, στο βαθμό που τονίζει το στοιχείο της ελληνικής τους προέλευσης. Επίσης ο όρος “παλινοστούντες” δεν αποτελεί αντικειμενικά ορθό προσδιορισμένο όρο, αλλά μεταφορικά, διότι ο όρος μπορεί να αποδοθεί μόνο για τη μερίδα της πρώτης γενιάς πολιτικών προσφύγων, η οποία εκπατρίστηκε και αργότερα επέστρεψε στην Ελλάδα⁸⁰.

Έπειτα αναφέρεται πως οι “νεοφερμένοι παλινοστούντες Πόντιοι”, αποτελούν μία ιδιότυπη και περίπλοκη μεταναστευτική κατηγορία που ακολουθεί την πρακτική της << αντίστροφής διασποράς >> και επίσης τα εννοιολογικά εργαλεία που υπάρχουν, δεν αρκούν για να την περιγράψουν⁸¹. Εν τέλει μπορούμε

⁷⁷ Βουτυρά Ευτυχία, ο.π., σελ 270.

⁷⁸ Οι Λέντσιου Στυλιανή, σε σχέση με τη συγκεκριμένη κατηγορία, διαχωρίζει τους όρους ότι “μετανάστης”, είναι κυρίως αυτός που τα κίνητρό του για να μεταναστεύσει από τη χώρα του είναι οικονομικά-υλικά, ενώ ο “πρόσφυγας” αναγκάζεται να αναζητήσει άλλη χώρα για να ζήσει, εξαιτίας των βίαιων επεισοδίων κατά της δικής του κοινότητας.

⁷⁹ Τερζίδης Κώστας, << Όψεις του προβληματισμού κοινωνικής και οικονομικής ολοκλήρωσης Παλινοστούντων Ελληνοποντίων >>, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 1995, τεύχος 88, σελ 100-122. Μαλκίδης Φάνης, << Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στη Θράκη >>, στο, *Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*, Εξάντας, ίδρυμα Καραγιωργας, Αθήνα, 1998.

⁸⁰ Οικονόμου Θεόδωρος, << Της Θεσσαλονίκης οι κοινότητες >>, στο, *Χορός και πολιτισμικές κοινότητες στα Βαλκάνια*, πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, τεύχος 6^ο, σελ 407.

⁸¹ Λέντσιου Στυλιανή, ο.π., σελ 39.

ευδιακρίτως να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη μεταναστευτική κατηγορία βρίσκεται σε διαρκή ονοματολογική σύγχυση.

δ. Ταυτότητα των δύο υποομάδων.

Δε θα ήταν τολμηρό να πούμε πως τελικά , στη Θεσσαλονίκη τουλάχιστον, επικρατούν δύο εθνοτικές υποομάδες ⁸² Ποντίων : οι “Πόντιοί” και οι “Ρωσοπόντιοι⁸³”, οι οποίοι τουλάχιστον μέχρι σήμερα δεν έχουν ταυτιστεί ή θα λέγαμε δεν έχουν γίνει αποδεκτοί από τους παλιότερους Πόντιους (αυτό φανερώνεται έντονα στις καθημερινές συναναστροφές αλλά και στο διαχωρισμό που οι ίδιοι οι “Ρωσοπόντιοι” κάνουν : Δημιουργούν δικούς τους ποντιακούς συλλόγους, δικά τους καταστήματα διατροφής με εντόπια προϊόντα , δικά τους ποντιακά κέντρα διασκέδασης . Αναφέρουν πολλές φορές την έκφραση, “ τα δικά μας ”, σε ό,τι αναφορά τους χορούς τους (καζάσκες, καλίγκες), την δική τους μαγειρική.

Γενικότερα, θα λέγαμε κρατούν αρκετά επιφυλακτική στάση οι γηγενείς της Θεσσαλονίκης προς τους νεοφερμένους παλιννοστούντες Πόντιους. Γίνεται αυτό γιατί υπάρχει αμφισβήτηση της ελληνικότητάς τους .Θεωρούν ότι οι περισσότεροι ανήκουν σε χαμηλά κοινωνικά στρώματα τους καταλογίζουν αλκοολισμό και εγκληματικότητα. Μόνο μία μικρή μερίδα νεοπροσφύγων που μιλούν καλά την ποντιακή γλώσσα και εμφανίζουν πολιτιστικά ποντιακά στοιχεία όπως καλή γνώση της ποντιακής γλώσσας, διατήρηση παλαιών ηθών και εθίμων γίνονται αμέσως αποδεκτοί και ενσωματώνονται εύκολα με τους παλιούς πόντιους –γηγενείς .

Οι επόμενες γενιές των Ποντίων προσφύγων του 1922, επιλέγουν να διαφοροποιούνται από όσους εγκαταστάθηκαν σχετικά πρόσφατα στην Ελλάδα προερχόμενοι από την πρώην Σοβιετική ένωση⁸⁴. Επίσης οι γηγενείς επειδή δε

⁸² Σύμφωνα με τους τρόπους που έχει παρατηρηθεί να λειτουργούν στην καθημερινή και κοινωνική πρακτική τους οι “Πόντιοί”, και οι “νεοπόντιοι”, στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, παίρνοντας υπόψη και τις συνεντεύξεις των πληροφορητών μας, συμπεραίνουμε ότι ζούν κάτω από διαφορετικά πλαίσια και γι’ αυτό τους χωρίζουμε σε δύο διαφορετικές υποομάδες που νέμεν τους συνδέουν πολλά κοινά στοιχεία , αλλά οι διαφορές που υπάρχουν , γίνονται ικανές να τους διαχωρίσουν.

⁸³ Ο όρος “ ρωσοπόντιοί” οφείλουμε να τονίσουμε ότι σε καμία περίπτωση δεν χρησιμοποιείται στην εργασία σαν αρνητικό στερεότυπο, αλλά ως εννοιολογικό εργαλείο για να περιγράψει τη συγκεκριμένη υποομάδα Ποντίων με μια λέξη, διότι οποιοσδήποτε άλλος όρος θα ήταν μακροσκελής και δυσκολόχρηστος (όπως , “ παλιννοστούντες Πόντιοι ” ή “ νεοφερμένοι παλιννοστούντες Πόντιοι ”).

⁸⁴ Λέντσιου Στυλιανή, ο.π. , σελ 8.

γνωρίζουν σχεδόν καθόλου την μετέπειτα ιστορία των νεοπροσφύγων και τι εξέλιξη είχαν εκεί, κρατούν απόμακρη στάση σε αυτούς. Πολλές φορές καθοριστική είναι η ενημέρωση που παρέχουν οι ποντιακοί σύλλογοι αλλά και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Ελλάδα για την ιστορία και τα προβλήματα των Ελλήνων προσφύγων, ώστε ομαλά να τους υποδεχτεί η ελληνική κοινωνία και όχι με προκατάληψη⁸⁵. Επίσης σύμφωνα με την έρευνα της Λέντσιου Στυλιανής αναφέρει πως είναι έντονα εμφανή από τους νεαρούς νεοπόντιους που έφτασαν στην Ελλάδα μετά το 1985 και έπειτα, το στοιχείο ότι ασπάστηκαν τον ρώσικο πολιτισμό(ρωσοποιήθηκαν), πριν φτάσουν στην Ελλάδα 'η ήδη είχαν τελέσει μικτό⁸⁶ γάμο πριν μεταναστεύσουν στην Ελλάδα⁸⁷.

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με την γενιά των Ποντίων οι οποίοι ζούσαν στον Πόντο πριν τη μαζική μετανάστευση του 1922 στην Ελλάδα, καλλιεργούν και συντηρούν την ελληνοποντιακή τους ταυτότητα και πιά συγκεκριμένα αναφέρει η Μ. Βεργέτη: «Παρά τους διωγμούς που ασκούσε επί αιώνες το Οθωμανικό καθεστώς στον ποντιακό ελληνισμό, η πλειονότητα των Ποντίων διατηρούσε και μεταβίβαζε στις νεότερες γενιές την ξεχωριστή συλλογική της ταυτότητα. Τα πολιτισμικά πρότυπα και απ' αυτά η χριστιανική θρησκεία ασκούσαν διπλή λειτουργία, δηλαδή αφενός εμπόδιζαν τον ελληνικό πληθυσμό να κινηθεί προς άλλα κοινωνικά σύνολα, περιορίζοντας τις δυνατότητες αλληλεπίδρασης μόνο μεταξύ των Ελλήνων, αφετέρου, εμπόδιζαν άλλους που διέφεραν να εισδύσουν στον πληθυσμό. Με αυτό τον τρόπο ο ελληνικός πολιτισμός του Πόντου ισχυροποιούσε την κοινωνική συνοχή και συνακόλουθα τη συλλογική ταυτότητα που εξέφραζε⁸⁸».

Αρκετές πληροφορίες που συλλέξαμε, για τους πρόσφυγες το 22', από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές, μας αναφέρουν οι Έλληνες Πόντιοι της πρώτης προσφυγικής γενιάς του 22' , αλλά και της επόμενης που γεννήθηκαν στη Θεσσαλονίκη από πρόσφυγες γονείς, ότι ο γηγενής πληθυσμός της Ελλάδας τους αντιμετώπιζε ρατσιστικά , και επειδή ήρθαν οι περισσότεροι από το τουρκικό κράτος τους ονόμαζαν "τουρκόσπορους ". Ακόμα όταν ο γηγενής πληθυσμός άκουγε από

⁸⁵ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 211-212.

⁸⁶ Σε σχέση με τις επιγαμίες που διετέλεσαν οι Έλληνες Πόντιοι πριν μεταναστεύσουν στην Ελλάδα δες στο, Βεργέτη Μαρία, *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2010.

⁸⁷ Λέντσιου Στυλιανή, ο.π. , σελ 160.

⁸⁸ Βεργέτη Μαρία, Από τον Πόντο στην Ελλάδα, ο.π. , σελ 95.

τους Πόντιους να ομιλούν την ποντιακή διάλεκτο, δεν τους καταλάβαιναν και τους αποκαλούσαν και “ξένους”. Φυσικά, αυτή η πρώτη προσφυγική γενιά έχασε όλη την περιουσία που είχαν αποκτήσει στον Πόντο, δεν μπόρεσαν τίποτε να φέρουν μαζί τους, αλλά ακόμα πολλοί πέθαναν περιμένοντας τα καράβια να έρθουν ή στη διάρκεια του ταξιδιού ή στους πρόχειρους καταβολισμούς της Θεσσαλονίκης από την μεγάλη εξαθλίωση. Όπως όμως αναφέρει η Μ. Βεργέτη⁸⁹: «Τη δεκαετία του 1950 ο διχασμός μεταξύ γηγενών και προσφύγων τείνει να εκλείψει». Ακόμα η παρακάτω δήλωση είναι χαρακτηριστική και φανερώνει το πόσο διαφορετικοί ονοματολογικοί χαρακτηρισμοί χρησιμοποιούνται ανάλογα με την περίπτωση: «Εμείς Έλληνες Ρωμαίοι, Ρωμιοί είμαστε. Έτσι αποκαλούσαμε τους εαυτούς μας στον Πόντο. Οι Τούρκοι μας έλεγαν Ρούμ και μας ξεχώριζαν από τους Έλληνες του ελληνικού κράτους, τους οποίους αποκαλούσαν Γιουνάν⁹⁰.»

Γενικότερα, μέσα από τις συνεντεύξεις των ποντίων, αναφέρουν πως η πρώτη προσφυγική γενιά του 1922 συναντούσε συχνά τα εξής θέματα: «όταν φτάσαμε στην Ελλάδα, εδώ δεν μας θέλανε, δεν μπορούσαν να καταλάβουν τα ποντιακά που μιλούσαμε και μας έλεγαν Τούρκους, επειδή ήρθαμε από την Τουρκία, δεν γνώριζαν όμως την ποντιακή ιστορία μας». Επίσης αξίζει να αναφέρουμε την περίπτωση της γιαγιάς Αναστασίας, η οποία ζει στην Πολίχνη και είναι 94 χρονών. Όταν μπήκα στο φιλόξενο σπίτι της που έμοιαζε πάρα πολύ με τα παλιά προσφυγικά σπίτια των τότε ποντίων⁹¹, μου είπε: «Εγώ γεννήθηκα πάνω στο πλοίο, που έρχονταν από το Πόντο στην Ελλάδα, και επειδή φαίνονταν πως δεν είχα ζωή, γιατί ήμουν πολύ άρρωστο, τότε ο πλοίαρχος έγινε ο νονός μου, αφού αυτός με βάφτισε με αεροβάφτισμα και μου έδωσε το όνομα Αναστασία, για να ζήσω και να μη πεθάνω βρέφος καθώς ήμουν. ..». Η μάνα μου όταν μεγάλωσα μου έλεγε: «τι θέλεις να μάθεις παιδί μου; , εμείς ήρθαμε από τον Πόντο και ήμαστε καθαροί Έλληνες Πόντιοι».

Μετά το 1922 και έπειτα αρκετοί Έλληνες Πόντιοι οι οποίοι παρέμειναν στον Πόντο ή είχαν μεταφερθεί από παλιά σε άλλα σημεία πολλές φορές αναγκαστικά (Ρωσία, Γεωργία, Καζακστάν, Ουκρανία, Σιβηρία), συνέχισαν να αναπτύσσουν τον ελληνοποντιακό πολιτισμό στα μέρη εκείνα, όμως αρκετά συχνά, εξαιτίας μικτών

⁸⁹ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 301.

⁹⁰ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 217.

⁹¹ Φωτογραφίες από αρχεία αρκετών που συλλέγουν για την προσφυγική εποχή εκείνη στη Θεσσαλονίκη

γάμων ή διαφορετικών πολιτικών πρακτικών, διαφορετικού τρόπου ζωής, απαγόρευση λειτουργίας ελληνικών σχολείων και άλλα “φθείρονταν” ή αλλιώς ατονούσε ο ποντιακός ελληνικός πολιτισμός και πολλές φορές ασπάζονταν π.χ. τον ρώσικο και άλλα. Βέβαια όπως αναφέρει η Μ. Βεργέτη: «τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα από την πρώην Σ.Ε. του 1939, του 1965 και του 1988 (το οποίο συνεχίζεται μέχρι και σήμερα), κρατούν ζωντανή την ανάμνηση του Ιστορικού Πόντου, και παράλληλα πλαισιώνουν τον ελλαδικό ποντιακό ελληνισμό με φορείς του ιδιαίτερου πολιτισμού, όπως αυτός έχει εξελιχθεί από συμπαγείς ομάδες σε υπαρκτούς γεωγραφικούς χώρους αναφοράς. Πρέπει να τονιστεί ότι οι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση αποτελούν ανομοιογενή πληθυσμό. Η συλλογική ταυτότητα διαμορφώνεται από τη σχέση της ομάδας με τον κοινωνικό περίγυρο και στην προκειμένη περίπτωση ο κοινωνικός περίγυρος είναι πολύ διαφορετικός στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας απ’ ό,τι στην κεντρική Ασία⁹²...»

Μέσα από τις συνεντεύξεις των ποντίων της 3^{ης} και 4^{ης} γενιάς που διαμένουν στην Θεσσαλονίκη(όπου οι παππούδες και οι πρόπαππούδες ήρθαν πρόσφυγες από τον πόντο το 22’ στη Θεσσαλονίκη), και ταξιδεύουν αρκετά συχνά στα πατρογονικά εδάφη όπως αναφέρουν, που υπάρχουν ελληνικοί ποντιακοί πληθυσμοί , μας πληροφορούν για το εξής : Αρκετά μεγάλη μερίδα ποντίων που διαμένουν στη Τουρκία , δε γνωρίζουν ότι είναι πόντιοι Έλληνες, παρόλο που ομιλούν την ποντιακή διάλεκτο και διατηρούν αρκετά έθιμα της ποντιακής ταυτότητας, και δηλώνουν πως είναι Τούρκοι. Οι πληροφορητές μας (οι οποίοι ταξιδεύουν αρκετά συχνά στην ιστορική πατρίδα του Πόντου όπως μας τονίζουν και είναι Πόντιοι της 3^{ης} γενιάς ποντίων που γεννήθηκαν στη Θεσσαλονίκη) αναφέρουν ότι αρκετοί Πόντιοι της Τουρκίας δεν έχουν καμία επίγνωση , συνείδηση της ποντιακής ελληνικής καταγωγής τους, αλλά επίσης δεν γνωρίζουν την ιστορία τους. Φυσικά η παραπάνω διαπίστωση για να εγκυροποιηθεί απαιτεί συστηματική επιτόπια έρευνα στην περιοχή της Τουρκίας, που αυτό είναι ανέφικτο της παρούσας εργασίας.

Ακόμα η γενιά των Ποντίων η οποία έφτασε στη Θεσσαλονίκη από το 1980 και έπειτα, δεν γνωρίζουν την ποντιακή ιστορία ή τη γνωρίζουν ελάχιστα και επίσης

⁹² Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ .

πολλοί δεν γνωρίζουν καθόλου ή ελάχιστα τη ποντιακή διάλεκτο⁹³, ούτε τη νεοελληνική. Επίσης αρκετοί δε γνωρίζουν από πού καταγόταν οι γονείς τους. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση που ακολουθεί: «Στο Καζακστάν λέγαμε ότι είμαστε Ρωμαίοι και έπρεπε να έρθουμε στην πατρίδα μας. Ήρθαμε εδώ και μας έλεγαν Πόντιους. Για τον Πόντο δεν ήξερα τίποτα όταν ήρθα.... Εκεί στο Καζακστάν δεν υπήρχε ελληνικό σχολείο να μας πει την ιστορία μας, ούτε ελληνικός σύλλογος υπήρχε, ούτε η οικογένειά μου ήξερε το πώς βρεθήκαμε στη Γεωργία⁹⁴». Έτσι θα μπορούσαμε να πούμε πως για να διεκδικείς, να ισχυροποιείς, να επιθυμείς, να αναγνωρίζεις, να σέβεσαι, να αντιλαμβάνεσαι και στο τέλος να εκδηλώνεις την εθνική σου ταυτότητα, πρέπει κυρίως να γνωρίζεις την ιστορία σου.

Γενικότερα, η επιρροή της ιστορικής αλλαγής στην ταυτότητα, ατομικής ή συλλογικής, είναι καθοριστική. Ακόμα οι διαδικασίες αλληλεπίδρασης που στοχεύουν στο μετασχηματισμό μορφών συλλογικής ταυτότητας παρωθούνται ή παρεμποδίζονται από την ευρύτερη ιστορική πραγματικότητα⁹⁵. Έτσι λοιπόν, η πορεία των δύο εθνικών υποομάδων (Πόντιοι και “ρωσοπόντιοι”), διαχωρίζεται λόγω ιστορικών συγκυριών. Η πρώτη, έρχεται στην Ελλάδα ως προσφυγικό ρεύμα το 1922 με ακούσια μετανάστευση, όπου το κράτος προέλευσης τους όχι απλά τους καταδίωκε, αλλά πήρε μορφή γενοκτονίας. Έφτασαν στην Ελλάδα, χάνοντας όλα τα υπάρχοντα τους, αλλά και χωρίς τη δυνατότητα επιστροφής. Οι συνθήκες διαβίωσης φτάνοντας στην Ελλάδα δεν ήταν καλύτερες εφόσον η φτώχεια, οι αρρώστιες έπλητταν και το γηγενή πληθυσμό. Η ποντιακή ταυτότητα ήταν αρκετά αποκρυσταλλωμένη, διότι το περιβάλλον από το οποίο προέρχονταν δεν ήταν ειρηνικό και έτσι η επαφή με άλλες εθνικές ομάδες (κυρίως αλλόθρησκους), δυσκόλευε, άρα η ενσωμάτωση “ξένων” πολιτισμικών στοιχείων δεν ευνοήθηκε.

Από την άλλη μεριά η δεύτερη ομάδα, επαναπατρίζεται περίπου εξήντα χρόνια μετά, όχι πλέον ως κατατρεγμένοι, αλλά σε μεγάλο βαθμό ως οικονομικοί μετανάστες, κάνοντας χρήση των πληθώραν παροχών που τους παρέχει το κράτος υποδοχής. Κάνουν χρήση της διπλής υπηκοότητας, έχοντας δυνατότητα επιστροφής

⁹³ Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πώς ο παρευξείνιος ελληνισμός, πέρα από τη χρήση της ρωσοφωνίας ή της τουρκοφωνίας, ανάλογα με την περιοχή που διαμένουν, χρησιμοποιούν και την ελληνοποντιακή διάλεκτο κυρίως στην ιδιωτική τους ζωή (παραδείγματος χάρη στο σπίτι, στα γλέντια τους και άλλα).

⁹⁴ Βεργέτη Μαρία, ο.π., σελ 281.

⁹⁵ Ο.π., σελ 51-52.

στην χώρα προέλευσής τους αλλά και δυνατότητα να συντηρούν τις περιουσίες τους εκεί. Η παρουσία ενσωμάτωσης διαπολιτισμικών στοιχείων της χώρας προέλευσης τους, γίνεται αρκετά εμφανής στην χώρα υποδοχής, παρόλο που συγχρόνως προβάλλουν και την ποντιακή τους ταυτότητα.

Συμφώνα με όλα τα παραπάνω στοιχεία οι Πόντιοι οι οποίοι μαζικά μετανάστευσαν στην Ελλάδα σε δυο διαφορετικές χρονικές περιόδους (το 1922 και το 1985- 2005), έχουν μεν το στοιχείο της κοινής ποντιακής καταγωγής, αλλά αποτελούν εμφανή ξεχωριστές εθνοτικές ομάδες που εκδηλώνονται, μέσα από τις καθημερινές τους ενέργειες, συναναστροφές, στους τρόπους διασκέδασης ως δύο ξεχωριστές ποντιακές υποομάδες.

Γενικότερα θα λέγαμε, πως «Οι πολιτισμοί και οι ταυτότητες, είναι “σύνολα” δυναμικά και πλαστικά, που κατά περίπτωση μεταλλάσσονται με ταχείς ρυθμούς ή αντιστέκονται στις αλλαγές, ανάλογα με τις προσαρμοστικές ανάγκες επιβίωσης και ανάπτυξης που έχουν οι ανθρώπινες κοινότητες . Οι πολιτισμοί , επειδή είναι επιδεκτικοί αλλαγών και προσαρμογών , είναι “ ιστορικές κατηγορίες ” και δέκτες συγκυριακών επιρροών⁹⁶.»

Κεφάλαιο 3. Βραδινή ποντιακή διασκέδαση.

α. Εισαγωγή.

Η ποντιακή μουσική αποτελεί εξίσου έναν από τους κύριους παράγοντες οικοδόμησης και διαπραγμάτευσης της ποντιακής ταυτότητας . Γενικότερα η παραδοσιακή μουσική κάθε εθνοτικής ομάδας , έμμεσα περιγράφει, μέσα από τους στοίχους της , τον τρόπο που χορεύει η ομάδα, μέσα από την κινησιολογία του σώματος του, τον τρόπο που παίζεται η μουσική της , και γενικότερα τη θέση που δίνει η ομάδα στη συνεύρεση και στο γλέντι, την πολιτισμική της ταυτότητα. Έτσι σήμερα στη Θεσσαλονίκη, μέσα από την ύπαρξη αρκετών ποντιακών βραδινών μαγαζιών , γίνεται φανερή η πολιτισμική τους ταυτότητα ως Πόντιοι.

⁹⁶ Βερνίκος Νικόλας, Σοφία Δασκαλοπούλου, *Πολυπολιτισμικότητα : Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας*, Κριτική, Αθήνα, 2002, σελ 14.

Στο τοπίο της βραδινής διασκέδασης στη Θεσσαλονίκη σήμερα συναντούμε μια πλειάδα χώρων, όπως μπουζούκια, ρεμπετάδικα, κλαμπ, μπαράκια. Εκτός από αυτού του είδους τα βραδινά μαγαζιά, εντοπίζονται και βραδινά κέντρα διασκέδασης που αποτελούν τυπικούς ποντιακούς χώρους, όπου ακούγεται και χορεύεται η Ποντιακή μουσική. Χαρακτηριστικό δε είναι ότι αυτοί οι χώροι διακρίνονται σε “ποντιακά” και “ρωσοποντιακά”⁹⁷ μαγαζιά, των οποίων η ηθογραφία αποτυπώνει με χαρακτηριστικό τρόπο τα εγγενή στη ποντιακή κοινότητα ζητήματα ταυτότητας και ετερότητας.

Το τρίτο μέρος της εργασίας, έχει επικεντρώθηκε για λόγους διαχειριστικής οικονομίας, σε δύο κοσμικά κέντρα διασκέδασης, το Μίθριο και τη Θέα και αποσκοπεί να περιγράψει συνοπτικά τις κύριες μουσικοχορευτικές επιτελέσεις των δύο αυτών βραδινών ποντιακών κέντρων: το ποντιακό → Μίθριο και το “ρωσοποντιακό” → Θέα, μέσα στα πλαίσια της νυχτερινής αστικής ποντιακής διασκέδασης, η οποία συντηρεί δυο διαφορετικού τύπου μουσικοχορευτικά ποντιακά περιβάλλοντα (όσον αφορά τη σχέση με τις δύο διαφορετικές εθνοτικές - ταυτοτικές υποομάδες).

Α) από το 1967 και έπειτα⁹⁸ στη Θεσσαλονίκη παρατηρούμε πως υπάρχουν βραδινά κέντρα διασκέδασης, τα οποία ιδρύονται από Έλληνες Πόντιους (3^{ης} ή 4^{ης} γενιάς που γεννήθηκαν στη Θεσσαλονίκη και η προπαππούδες τους είχαν έρθει πρόσφυγες από τον Πόντο το 1922) που παίζεται η ποντιακή μουσική με ζωντανή ποντιακή ορχήστρα. Το πρώτο ποντιακό κέντρο στη Θεσσαλονίκη (που βρίσκονταν κοντά στην αερογέφυρα της Σταυρούπολης⁹⁹, κοντά στην περιφερειακή οδό), ονομάζονταν “Η Μπουάτ” και ξεκίνησε να λειτουργεί το 1967 περίπου. Αρχικά

⁹⁷ Χρησιμοποιούμε αυτό τον όρο, ρωσοπόντιακά μαγαζιά, κατά σύμβαση. Οι καταστηματαρχές αυτών των κέντρων, αλλά και οι πελάτες τους δεν το χρησιμοποιούν και μπορεί να το θεωρούν υποτιμητικό, όμως οι γηγενείς έτσι τα αποκαλούν. Στη παρούσα εργασία χρησιμοποιούμε αυτό τον όρο ως εννοιολογικό εργαλείο και όχι για να υποτιμήσουμε, ούτε όμως και να περιθωριοποιήσουμε τα μαγαζιά αυτά, αλλά γιατί με αυτόν τον χαρακτηρισμό μπορούμε να τα διαχωρίσουμε ευκρινώς σε σχέση με τα ποντιακά.

⁹⁸ Από ότι μάθαμε από τους πληροφορητές μας έχουν κλείσει από τον Μάρτιο του 2014 και τα τελευταία ποντιακά βραδινά κέντρα διασκέδασης, που τα τελευταία τρία χρόνια περίπου προσπαθούσαν με μεγάλη δυσκολία να παραμείνουν, εξαιτίας της μεγάλης οικονομικής κρίσης που σημάδεψε άρδην τη Θεσσαλονίκη.

⁹⁹ Η Σταυρούπολη αποτελεί συνοικία της δυτικής Θεσσαλονίκης και συνορεύει με τη συνοικία της Πολίχνης.

λειτούργησε σαν μπουάτ, αλλά επειδή δεν είχε την επιθυμητή δουλειά , ο επιχειρηματίας¹⁰⁰ του μαγαζιού , Παπαδόπουλος Νικόλαος, “έβαλε στοίχημα ” , καθώς ανέφερε η κόρη του ιδίου, για να μετατραπεί από το στυλ της βραδινής μπουάτ σε ποντιακό βραδινό μαγαζί. Έτσι το όνομα του μαγαζιού διατηρήθηκε και άλλαξε μόνο το είδος της μουσικής διασκέδασης. Β) Αντίστοιχα υπάρχουν ποντιακά βραδινά κέντρα διασκέδασης τα οποία έχουν ιδρυθεί από τους νεοφερμένους παλιννοστούντες πόντιους (οι οποίοι έχουν εγκατασταθεί πρόσφατως στη Θεσσαλονίκη μέσω της διαδικασίας παλιννόστησης που έχουμε αναφέρει στο δεύτερο κεφάλαιο), κυρίως μετά το 1998, τα οποία τα διαχωρίζουμε ονοματοποιώντας τα ως “ρωσοποντιακά”.

Γενικότερα, σκιαγραφώντας το τοπίο της ποντιακής διασκέδασης υπάρχουν αρκετά μαγαζιά , που μόνο στη δυτική Θεσσαλονίκη τα εντοπίζουμε τα οποία είναι¹⁰¹ , το Μίθριο, το Παρακάθ, Δυτικό Μέγαρο, Απόλλων, Αυλαία και άλλα, όπου ο χώρος τους διαμορφώνεται εσωτερικά κατά το τυπικό σχήμα των βραδινών κέντρων διασκέδασης, όπου τον προσανατολισμό ορίζει το πατάρι όπου παίζουν οι μουσικοί και ακριβώς μπροστά από αυτούς βρίσκεται η πίστα και ημικυκλικά γύρω της είναι τοποθετημένα τα τραπέζια. Αντίστοιχο εσωτερικό σχήμα έχουν και τα ρωσοποντιακά βραδινά κέντρα τα οποία είναι η Θέα, το Grand de Ioux, η Κλεοπάτρα, ΑΡΑΡΑΤ, Pharaoh, Elite, Princes και άλλα. Στην Αθήνα τα πιο γνωστά Ποντιακά κέντρα διασκέδασης ήταν , το Κορτσόπον, και η Λεμόνα.

Έχουμε παρατηρήσει πως αρκετά συχνά στους δρόμους της Θεσσαλονίκης διαφημίζονται με χάρτινες αφίσες κολλημένες στις φωτεινές κολόνες των δρόμων , τα μεγαλύτερα ποντιακά και ρωσοποντιακά μαγαζιά, όπου τα μεν ποντιακά έχουν ελληνικά γράμματα πάνω στις αφίσες , ενώ τα ρωσοποντιακά είναι γραμμένα με ρώσικα η γεωργιανά γράμματα. Αυτές οι διαφημιστικές αφίσες, κατά κύριο λόγο θέλουν να πληροφορήσουν τον κόσμο για τις ξεχωριστές βραδιές που οργανώνονται γλέντια με δημοφιλείς πόντιους λυράρηδες ή τραγουδιστές, ή φιλοξενούν δημοφιλείς

¹⁰⁰ Ο Νικόλαος Παπαδόπουλος κατείχε και αλλά βραδινά κέντρα διασκέδασης στη Θεσσαλονίκη , αλλά ασχολούνταν και με άλλου επιχειρήσεις . Το 1973 έκλεισε το ποντιακό βραδινό κέντρο “ Η Μπουάτ” , και άνοιξε ο ίδιος το ποντιακό κέντρο “Ακροπόλ ”, το 1974. Αυτές τις πληροφορίες τις αντλήσαμε από την κόρη του Ελένη Παπαδοπούλου, διότι ο ίδιος δε βρίσκεται εν ζωή.

¹⁰¹ Μερικά ποντιακά μαγαζιά έχουν κλείσει σχεδόν τα δύο τελευταία χρόνια, και δεν λειτουργούν ποιά , λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης που μαστίζει και τη Θεσσαλονίκη, ενώ όσα συνεχίζουν να δουλεύουν ακόμα παλεύουν με δυσκολία να ανταπεξέλθουν αξιοπρεπώς.

μουσικούς από άλλες ελληνικές μουσικές παραδόσεις όπως για παράδειγμα το Μίθριο στις αρχές της χειμερινής σεζόν του 2012 κάλεσε τον Κρητικό μουσικό Ζερβουδάκη¹⁰² και άλλα.

β. Μίθριο.

1) Γενικά χαρακτηριστικά.

Κοντά στην αλυσίδα των ποντιακών κέντρων διασκέδασης του δυτικού τομέα της Θεσσαλονίκης, εμπεριέχεται και το βραδινό ποντιακό κέντρο Μίθριο το οποίο βρίσκεται λίγο έξω από τη δυτική συνοικία της Θεσσαλονίκης, που ονομάζεται Πολίχνη (κατοικούν αρκετοί Πόντιοι σε αυτή τη συνοικία) . Το μαγαζί έχει χωρητικότητα 1000 ατόμων και είναι ανοιχτό κάθε Παρασκευή και Σάββατο, προσφέροντας ζωντανή ποντιακή μουσική. Ξεκίνησε να λειτουργεί¹⁰³ το 1992 από τον Παύλο Μανουσαρίδη, ο οποίος είναι ο κάτοχος και διευθυντής του. Η καταγωγή του ιδιοκτήτη είναι από το Πρόχωμα Θεσσαλονίκης. Γενικότερα, το Μίθριο, οι πόντιοι της περιοχή το ονομάζουν “Ναό” των ποντίων, και εννοούν πως είναι το “σήμα κατατεθέν” στο χώρο της βραδινής ποντιακής μουσικής διασκέδασης, ως το πούμε είναι το πιό δημοφιλές.

Το μουσικό πρόγραμμα κατά κύριο λόγο είναι ποντιακό και ενδιάμεσα (περίπου στη μέση του ποντιακού προγράμματος) ενσωματώνεται ένα καθαρά λαϊκό¹⁰⁴ ελληνικό πρόγραμμα. Μερικές φορές όμως φιλοξενούνται κάποιες βραδιές και μουσικά σχήματα από παραδοσιακές μουσικές άλλων τοπικών ιδιωμάτων, όπως κρητικά, θρακιώτικα και άλλα. Οι πελάτες του Μιθρίου είναι κατά κύριο λόγο Πόντιοι στην καταγωγή (σχεδόν τότε δεν επισκέπτονται το μαγαζί για να διασκεδάσουν οι νεοφερμένοι παλινοστούντες πόντιοι, “ρωσοπόντιοι”, όπως τους αποκαλούν οι γηγενείς), αλλά πολλές φορές το επισκέπτονται πελάτες οι οποίοι ανήκουν σε άλλη

¹⁰² Οι μουσικοί του βασικού σχήματος του Μιθρίου μας πληροφόρησαν πως εκείνη τη βραδιά “ έγινε χαμός”, και η σύμπραξη ποντιακής και κρητικής μουσικής επί σκηνής “ήταν κάτι το ανεπανάληπτο”.

¹⁰³ Το ποντιακό κέντρο Μίθριο έχει σταματήσει να λειτουργεί από το καλοκαίρι του 1913 και πλέον λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης που μαστίζει και την περιοχή της Θεσσαλονίκης.

¹⁰⁴ Ο κάτοχος του Μιθρίου, κ. Παύλος Μανουσαρίδης στη συνέντευξη που μας έδωσε πρόθυμος, μας εξήγησε πως το μουσικό πρόγραμμα είναι κατά βάση ποντιακό, αλλά εμφανίζεται ενδιάμεσα και ένα καθαρά λαϊκό σχήμα για ικανοποιήσει και την μερίδα των πελατών οι οποίοι επιθυμούν να ακούσουν και να χορέψουν λαϊκά, ή ακόμα και να “σπάσει” η μονομερής απόδοση ποντιακής μουσικής με γνωστά και ευχάριστα λαϊκά ακούσματα.

εθνοπολιτισμική ομάδα¹⁰⁵. Επίσης επειδή δεν έχει τον τύπο του βραδινού κέντρου¹⁰⁶, " ξενυχτάδικου- μπουζουκιού", αλλά λειτουργεί σαν οικογενειακό κοσμικό κέντρο, που κάποιος μπορεί να έρθει με την οικογένειά του να διασκεδάσει και να χορέψει. Ακόμα το Μίθριο μερικές φορές λειτουργεί σαν χώρος δεξιώσεων, όπου κάποιος που επιθυμεί, σε συμφωνία με το μαγαζάτορα, μπορεί να κλείσει τη δεξίωση, παρά δείγματος χάριν, του γάμου του, αλλά και διάφοροι χορευτικοί σύλλογοι (κυρίως ποντιακοί), Κ.Α.Π.Η, σχολεία, μπορούν να κάνουν εκεί τον ετήσιο χορό τους. Στην είσοδο του Μιθρίου, πριν τον κύριο χώρο, οι πελάτες πληρώνουν το ποσό των 15€ κατά άτομο, το οποίο καλύπτει μια μερίδα φαγητού και ένα τύπο ατομικού ποτού. Το φαγητό σερβίρεται κατόπιν παραγγελίας από τον πελάτη. Πρόκειται για ένα κλασικό μενού, που θα μπορούσε να σερβίρεται και σε ένα κοινό εστιατόριο, δίχως ποντιακά γαστρονομικά στοιχεία και φυσικά σερβίρονται και όλα τα είδη ποτού.

2) Μουσικά σχήματα.

¹⁰⁵ Μέσα από την έρευνά μας εντοπίσαμε και αρκετούς οι οποίοι δεν είναι Πόντιοι, αλλά απ' ότι μας είπαν, αρέσουν πολύ να ακούν και να χορεύουν ποντιακά, γι' αυτό έρχονται στο Μίθριο συχνά. Ακόμα μας είπαν πως ποιο παλιά γύρο στις αρχές της δεκαετίας του 80' στη Θεσσαλονίκη, τα "ποντιακά" ήταν " μόδα ", και στο χορό και στη μουσική και στη γλώσσα και αρκετοί ήθελαν να τα μάθουν(να τα μιλούν, να τα ακούν, και να τα χορεύουν).

¹⁰⁶ Τα decibel του μαγαζιού δεν είναι τόσο υψηλά και το μουσικό πρόγραμμα τελειώνει στις 2.30 π.μ., περίπου.

Το μαγαζί λειτουργεί μόνο κάθε Παρασκευή και Σάββατο, προσφέροντας ζωντανή ποντιακή μουσική. Σε μόνιμη βάση το μουσικό πρόγραμμα καθορίζεται από τη συγκεκριμένη ακολουθία τριών βασικών ποντιακών σχημάτων με βάση τη ποντιακή λύρα και φωνή που εναλλάσσονται σχεδόν ανά μία ώρα. Αυτά, συνοδεύονται δε από ένα μόνιμο σχήμα¹⁰⁷ με αρμόνιο, αγγείο(τουλούμι), νταούλι και ντράμς ,ηλεκτρικό μπάσο. Την ορχήστρα συντονίζει ο καλλιτεχνικός διευθυντής(ο οποίος εκτός από τον “ μαέστρο” κοινώς θα λέγαμε, παίζει και το αρμόνιο ή αλλιώς τα πλήκτρα όπως έχουν καθιερωθεί να ονομάζονται στις βραδινές μουσικές σκηνές), που συγκροτεί και καθορίζει την μορφή και το περιεχόμενο του μουσικού προγράμματος. Η συγκεκριμένη βραδιά που βιντεοσκοπήθηκε, εκτός από τα κλασικά τρία ποντιακά σχήματα με πρόσθεση του μικρού λαϊκού που παρεμβάλλεται πάντα ενδιάμεσα, τα οποία είναι προκαθορισμένα να παίζουν τη συγκεκριμένη χειμερινή σεζόν, παρουσιάστηκαν και τα χορευτικά του ποντιακού συλλόγου Πολίχνης , τα οποία είχαν τον ετήσιο χορό τους στο Μίθριο . Στην εργασία μας δεν γίνεται αντικείμενο μελέτης και σχολιασμού τα χορευτικά και η μουσική που συνοδεύει τον συγκεκριμένο σύλλογο, και παρεμβάλλεται ενδιάμεσα στο βασικό πρόγραμμα του Μίθριου, αλλά ούτε και το λαϊκό του πρόγραμμα. Έτσι λοιπόν κάθε φορά που έβγαινε στην πίστα η κάθε ομάδα χορευτών του συλλόγου, συνοδεύονταν και από διαφορετικό ποντιακό μουσικό σχήμα(λύρα ποντιακή-νταούλι-φωνή) του δικού τους χορευτικού τμήματος (παιδικό, εφηβικό, ενηλίκων).

Τα μουσικά ποντιακά σχήματα της συγκεκριμένης χειμερινής σεζόν στο Μίθριο είναι:

A. Σχήμα

Σαλονικίδης Ιορδάνης, ποντιακή λύρα.

Σαλονικίδης Λάζαρος, φωνή.

Κετικίδης Δημήτρης, πλήκτρα.

Σιαμουλίδης Κλεάνθης, Νταούλι.

Σιώπης Κώστας, ζουρνά, κλαρίνο.

¹⁰⁷ Παραθέτουμε μόνο τα βασικά ποντιακά μουσικά σχήματα του μαγαζιού και όχι τα μουσικά σχήματα του ποντιακού συλλόγου Πολίχνης που φιλοξενήθηκαν μόνο για εκείνο το βράδυ, τα οποία έπαιξαν για τις συγκεκριμένες ανάγκες του ετήσιου χορού τους.

Β. Σχήμα

Ξενιτόπουλος Δημήτρης, ποντιακή λύρα.

Σιαμουλίδης Κλεάνθης, νταούλι.

Σιώπης Κωνσταντίνος, ζουρνας, κλαρίνο.

Κετικίδης Μηχάλης, πλήκτρα.

Στάθης Παυλίδης, φωνή.

Γ. Σχήμα

Θεόφιλος Πουταχίδης, ποντιακή λύρα, φωνή.

Σιαμουλίδης Κλεάνθης, νταούλι.

Κετικίδης Μηχάλης, πλήκτρα.

Σιώπης Κωνσταντίνος, ζουρνά, κλαρίνο.

Δ. Σχήμα

Κώστας Σιώπης, σόλο κλαρίνο.

Ε. Σχήμα

Λαϊκό πρόγραμμα.

3) Οργανολόγιο.

Τα μόνιμα μουσικά όργανα τα οποία παίζουν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στο Μίθριο είναι : Ποντιακή λύρα (στα ποντιακά το λένε και κεμεντζέ), νταούλι, αρμόνιο (ή κοινώς αναφέρονται “ πλήκτρα”), κλαρίνο, αγγείο (ή αλλιώς τουλούμ), ντράμς, ντεφοτύμπανο, ηλεκτρικό μπάσο και φυσικά ας μη ξεχνάμε το σημαντικό ρόλο της φωνής που τραγουδάει το ποντιακό ρεπερτόριο¹⁰⁸. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, ότι παρατηρήθηκε πως το επικρατέστερο-ηγετικό μουσικό όργανο της αστικής ποντιακής μουσικής σκηνής του Μιθρίου είναι η ποντιακή λύρα (κεμεντζές), αλλά πολλές φορές σε κάποια τραγούδια δυναμικά κλέβει την παράσταση το κλαρίνο¹⁰⁹. Πολλές φορές τα δύο αυτά όργανα βρίσκονται σε μελωδικοδιαλεκτική σχέση μεταξύ τους, χρησιμοποιώντας το μελωδικό μοτίβο¹¹⁰ ερώτησης απάντησης με ενδιαφέροντα τρόπο. Παρενθετικά αναφέρουμε την πληροφορία¹¹¹ ότι η ποντιακή λύρα (κεμεντζές), ήταν το επικρατέστερο μουσικό όργανο του Ανατολικού Πόντου, ενώ στον Δυτικό Πόντο¹¹² χρησιμοποιούνταν περισσότερο το βιολί, το κλαρίνο, ο ζουρνάς και το νταούλι, αλλά λιγότερο η ποντιακή λύρα. Όμως μετά τον ξεριζωμό, η λύρα αναδείχθηκε σε σύμβολο των απανταχού Ποντίων και διεκδίκησε ηγετική θέση στην ποντιακή μουσική συνοδευόμενη από το νταούλι.

4) Μουσικό ύφος.

Η ποντιακή παραδοσιακή μουσική η οποία γεννήθηκε στην περιοχή του Πόντου, σε κοινωνίες παραδοσιακές κλειστού τύπου, πέρασε αρκετές διαδρομές, όσον αφορά την

¹⁰⁸ Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πως όλα τα ποντιακά τραγούδια στο Μίθριο, αλλά και σε όλα τα υπόλοιπα Ποντιακά μαγαζιά της Θεσσαλονίκης, τραγουδιούνται μόνο στην ποντιακή διάλεκτο.

¹⁰⁹ Το κλαρίνο και ο ζουρνάς τα χρησιμοποιούσαν οι Πόντιοι στα τραγούδια τους, περισσότερο στον Δυτικό Πόντο γιατί εκείνη η περιοχή εξισλαμίστηκε και κατακτήθηκε ποιο γρήγορα από ότι ο Ανατολικός Πόντος.

¹¹⁰ Αθανασιάδης Δημήτρης, Μορφολογία της μουσικής, Μακεδονικό Ωδείο, Θεσσαλονίκη, 1997, σελ 22.

¹¹¹ Νίκος Ζουρνατζίδης, “ Η συμβολή στην έρευνα των Ελλήνων του Πόντου”, στο, *Η έρευνα του λαϊκού χορού*, Άλκης Ράφτης (επιμ), διεθνής οργάνωση λαϊκής τέχνης, 2000, Αθήνα, σελ 38.

¹¹² Αναφέρεται πως οι ποιό πολλοί χοροί του Δυτικού Πόντου χάθηκαν, επειδή αυτός κατακτήθηκε από τους Τούρκους νωρίτερα και εξισλαμίστηκε. Λίγοι χοροί σώθηκαν και μαζί με αυτούς και κάποιοι από την περιοχή της Πάφρας περιφέρειας, που περισσότερο τραγουδούσαν τα τραγούδια τους στα τούρκικα, παρά στα ποντιακά, ενώ ήταν ποντιακά ελληνικά τραγούδια, για αυτό δεξ καλύτερα : Χρήστος Σαμουηλίδης, Ιστορία του ποντιακού ελληνισμού, Λιβάνη, Θεσσαλονίκη, σελ 279.

πολιτισμική της μεταφορά από τον Πόντο στην Ελλάδα, αλλά και την μετεξελιγμένη πορεία της σύμφωνα με τις νέες συνθήκες που αναγκαστικά βίωσε στην Ελλάδα, παρ' όλα αυτά συνεχίζει να μετεξελίσσεται σε νέου τύπου δεδομένα.

Το ύφος της αστικής ποντιακής μουσικής διασκέδασης, παρουσιάζει διαφορές με την παλαιότερη παραδοσιακή μουσική. Η νεότερη διαδραματίζεται σε περιβάλλον πίστας- παράστασης και με συγκεκριμένο χρονικό πρόγραμμα, ενώ παλαιότερα γλεντούσαν κυρίως με αφορμή κάποια τοπική θρησκευτική γιορτή στην πλατεία του χωριού. Παρ' όλα αυτά ο κόσμος¹¹³ που συχνάζει εκεί, δεν συνειδητοποιεί αυτή τη διαπίστωση, εφόσον αυτού του τύπου η μουσική εξυπηρετεί το λόγο για τον οποίο βρέθηκαν εκεί, δηλαδή τη διασκέδαση και την τόνωση της ποντιακής τους ταυτότητας.

Ποιά συγκεκριμένα, σε πρώτο στάδιο, από το οργανολόγιο που συντονίζει τη μουσική και το χορό του μαγαζιού φανερώνονται έκδηλα τα νεωτεριστικά στοιχεία¹¹⁴ που έχουν εισαχθεί όπως : α) στο παρελθόν, το βασικό παραδοσιακό ποντιακό μουσικό σχήμα ήταν η λύρα με το νταούλι ή το κλαρίνο ή ζουρνάς με το νταούλι. Όμως στην συγκεκριμένη περίπτωση, χρησιμοποιούνται όργανα τα οποία μεταβάλλουν το παραδοσιακό σε μοντέρνο, όπως το αρμόνιο, το μπάσο(καθαρά ηλεκτρικοί ήχοι οι οποίοι ξεκίνησαν την ύπαρξη τους υποστηρίζοντας πιο σύγχρονα μουσικά είδη, όπως λαϊκά, σκυλάδικα, νέο κύμα). Φυσικά το αρμόνιο και το μπάσο, εκφράζουν τον ποντιακό ήχο με την "εξελιγμένη του μορφή, κάτω από το πρίσμα της αστικής τάξης που έθεσε την παραδοσιακή ποντιακή μουσική σε πλαίσια πίστας και μετεξέλιξη της ποντιακής ταυτότητας στον μοντερνισμό της εποχής. β) επίσης μέσω της κονσόλας ήχου που συνδέονται όλα τα όργανα με αυτήν, χρησιμοποιούνται ηχητικά εφέ. Σε συνδυασμό με τα φωτορρυθμικά εφέ που διαχειρίζεται άλλος άνθρωπος που βρίσκεται απέναντι και υπερυψωμένα από τη θέση που έχει η πίστα, διαφοροποιούν τα παραδοσιακά δεδομένα.

¹¹³ Σύμφωνα με τη κυρίαρχη γνώμη των πελατών εκείνης της βραδιάς στο Μίθριο, όσον αφορά το γεγονός πως η παλιά ποντιακή μουσική δεν είναι η ίδια με αυτή που ακούγεται στο Μίθριο, οι περισσότεροι απάντησαν ότι δεν το είχαν σκεφτεί ποτέ συνειδητά την αλλαγή αυτή από το παλιό, στο νέο- σύγχρονο τρόπο μουσικού αποτελέσματος. Για τους περισσότερους πελάτες αυτή η αλλαγή δεν τους απασχολεί, ούτε τους ενοχλεί, εφόσον είπαν "περνάμε καλά με την παρέα μας".

¹¹⁴ Σε αυτό το σημείο ενστερνιζόμαστε την κύρια και εύστοχη μελέτη στο σημείο που αναφέρει ότι ο ήχος της δημοτικής ορχήστρας αλλάζει : Κοκκώνης Γιώργος, << Το << ταυτόν>> και το << αλλότριον>> της (νέο) δημοτικής μουσικής και ο ρόλος της δισκογραφία.>>, στο, *Ετερότητες και μουσική στα βαλκάνια*, Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, σειρά μελετών 4, Τ.Ε.Ι Ηπείρου, Άρτα, 2008, σελ 102.

γ) έπειτα η λύρα¹¹⁵ καθώς παίζει τη βασική μελωδική γραμμή , εμπλουτίζεται αρκετά η αρμονική υποστήριξη της μελωδίας της από το αρμόνιο και το μπάσο , τα οποία τονίζουν περισσότερο τους δυνατούς χρόνους κάνοντας ακόμα πιο έντονο το βασικό αρμονικό υπόβαθρο που χειρίζονται με σχετική ελευθερία. Επίσης όταν μπαίνει το ντραμς που σε πολλά τραγούδια παίζει παράλληλα με το νταούλι, δημιουργεί μεγαλύτερους ηχητικούς όγκους, τονίζει ακόμη περισσότερο τον ήδη ισχυρό παλμό που χαρακτηρίζει την καθεαυτού Ποντιακή μουσική γενικά.

δ) Επίσης σε κάποια ποντιακά τραγούδια ,εισάγοντας στη μελωδία και τα ρυθμικοστοιχεία που παραπέμπουν περισσότερο σε τσιφτετέλια¹¹⁶ δέχονται την επιρροή του ελληνικού λαϊκού ακούσματος μαζί με του ποντιακού. Σε αυτό το σημείο θα λέγαμε πως “ παντρεύεται ”, η Ποντιακή παραδοσιακή μουσική με χαρακτηριστικά στοιχεία της νεότερης ελληνικής λαϊκής μουσικής.

Όλα τα παραπάνω (α+β+γ+δ), συγκλίνουν στη μουσικοκοινωνική διατύπωση του Jacques Attali¹¹⁷ που πολύ απλά λέει: «Η μουσική καθρεπτίζει τη δομή της κοινωνίας, η οποία δεν είναι απλώς αντικείμενο μελέτης, αλλά μέσο για να αντιληφθείς τον κόσμο, εργαλείο γνώσης», έτσι λοιπόν, «η τέχνη έχει την σφραγίδα του καιρού της».

Έτσι όλα τα παραπάνω στοιχεία καθιστούν σαφές πως η ποντιακή μουσικοχορευτική δράση μέσα στο πλαίσιο της πίστας, του νεοτερισμού των στοιχείων που αναφέρθηκαν του λαϊκού¹¹⁸ τρόπου προβολής του, καταλήγουν στο ότι η παραδοσιακή ποντιακή μουσική εμπεριέχει κύτταρα ικανά να μπορούν να τροποποιηθούν κατάλληλα ώστε να παράγουν ένα ενδιαφέροντα νέο οργανισμό , ο οποίος μπορεί να λειτουργεί μέσα σε καινούρια μήτρα, αυτή του αστικού γλεντιού με σηματοδότηση πάντα τη συνέχιση και τόνωση της ποντιακής ταυτότητας την οποία μεταξελίσει.

¹¹⁵ Σε σχέση με τα μουσικά διαστήματα που χρησιμοποιούνται στη λύρα, και ποιά η ιδιομορφία στην παραδοσιακή μουσική του Πόντου δεξ στο : Μιχάλης Καλιοτζίδης, Ποντιακά τραγούδια, ΤΕΙ Ηπείρου, 2000, σελ 11,8.

¹¹⁶ Κοκκώνης Γιώργος, ο.π. , σελ 103.

¹¹⁷ Jacques Attali, *Θόρυβοι*, Κέρδος, Αθήνα, 1978.

¹¹⁸ Με την έννοια του λαϊκού, εννοούμε πως ταυτίζεται η ποντιακή μουσική με στοιχεία λαϊκού τρόπου-ακούσματος.

Σημαντικό στοιχείο για τα παραπάνω αποτελεί το γεγονός ότι και οι τρεις λυράρηδες του Μιθρίου στις συνεντεύξεις μας ανέφεραν το ότι «εμείς κρατάμε τις ποντιακές παραδόσεις και στην ποντιακή μουσική, την οποία παίζουμε εδώ, αλλά βάζουμε και καινούρια στοιχεία στο βαθμό που δεν την αλλοιώνουμε αλλά την αναβαθμίζουμε».

Τελικά αν θα πρέπει να χαρακτηρίσουμε και να κρεμάσουμε μια ταμπέλα στο πολιτισμικό προϊόν που παρουσιάζουν και δημιουργούν οι μουσικοχορευτικές βραδιές στο ποντιακό βραδινό κέντρο του Μιθρίου, θα το ονομάζαμε: “σύγχρονη ποντιακή μουσική”. Διότι η ποντιακή μουσική α) έχει απομακρυνθεί από τη γενεσιουργό εστία της που ήταν ο μικρασιατικός πόντος, και ζούσαν σε κοινωνίες κλειστού τύπου, β) ο χώρος που παίζεται και χορεύεται η ποντιακή μουσική δεν είναι η πλατεία του χωριού, ούτε τα παρακάθια¹¹⁹ που συνήθιζαν να κάνουν οι πόντιοι σε φιλικά, συγγενικά σπίτια, γ) το μουσικό παραδοσιακό σχήμα δεν είναι ο κεμεντζές (ποντιακή λύρα) και το νταούλι, αλλά έχουν εισαχθεί και νέου τύπου μουσικά όργανα και το ηχητικό αποτέλεσμα ακούγεται πιο μοντέρνο, δ) οι μουσικές παραλλαγές των παλιών τραγουδιών έχουν χαθεί ή παραλλαχθεί και ίσως έχουν αντικατασταθεί από νεότερες, ε) τα τραγούδια παλιά είχαν άγνωστο δημιουργό στους στίχους και στη μουσική, τώρα όμως είναι επώνυμοι (σε αυτό ίσως συνέβαλε καθοριστικά η νέα θεσμική διάσταση της δισκογραφίας), στ) οι τραγουδιστές επίσης τραγουδούν τα παλιά ποντιακά, που γεννηθήκαν στον Πόντο, αλλά τραγουδούν και νέα τα οποία γεννήθηκαν στην Ελλάδα όπως τα χαρακτηρίζει ο Στάθης Ευσταθιάδης “νεοποντιακά”¹²⁰.

Και τέλος γιατί όλοι οι άνθρωποι που συντελούν σε αυτή την παραγωγή και προαγωγή αυτής της επιτέλεσης (καταστηματαρχής, μουσικοί, πελάτες και άλλοι), ζουν σε αστική περιοχή με σύγχρονες συνθήκες διαβίωσης, άρα και το κομμάτι της ποντιακής διασκέδασης τους είναι παρόμοιο με τις κοινωνικές συνθήκες. Έτσι πολύ χαρακτηριστικά θα λέγαμε «με τις αλλαγές των συνθηκών, σε ένα κοινωνικό-

¹¹⁹ Παρακάθια ή παρακάθ, ονομάζονταν παλιά οι συνευρέσεις, κυρίως, βραδινές ώρες σε σπίτια που μαζεύονταν και έλεγαν ιστορίες, αστία, ετοίμαζαν ποντιακά φαγητά και τραγουδούσαν και χόρευαν ποντιακά. Αυτό γίνονταν αρκετά συχνά, για να περάσουν όπως μας λέν οι πληροφορητές μας ευχάριστα κάποια βράδια. Η λέξη παρακάθ, σημαίνει, παρακάθομαι, δηλαδή κάθομαι περισσότερο απ’ όσο πρέπει.

¹²⁰ Ευσταθιάδης Στάθης, Τα τραγούδια του ποντιακού λαού, ο.π., σελ 32-33.

πολιτιστικό πλαίσιο, ανακύπτουν νέες ανάγκες και αναπόφευκτα αλλάζει η λειτουργία του χορού¹²¹» και της μουσικής. Και ίσως θα λέγαμε ότι το παλιό “παρακάθ”, που γίνονταν στα σπίτια, ή το γλέντι – “μουχαμπέτ” που στήνανε παλιά στην πλατεία του χωριού, έχει διαμορφωθεί σε διασκέδαση αστικού τύπου.

Γενικότερα όμως κάποια βασικά μουσικά χαρακτηριστικά που συνεχίζουν να παρατηρούνται και σήμερα μέσα από τη μουσική της ποντιακής λύρας (κεμεντζέ), αποτελούν οι συχνές τρίλιες που εμφανίζονται στη μελωδία ως βασικό της γνώρισμα αλλά και η διπλοχορδία ανάμεσα στα μουσικά διαστήματα της 1^{ης} και 4^{ης} (παίζονται ταυτόχρονα και οι δύο χορδές μαζί) καθαρής και 1^{ης} και 5^{ης} καθαρής (παίζονται ταυτόχρονα και οι δύο χορδές μαζί). Επίσης, η ποντική λύρα χρησιμοποιεί πολύ συχνά το γνώρισμα του ισοκρατήματος πάνω στη βασική μελωδική γραμμή.

5) Χορευτική επιτέλεση.

Γενικότερα ο χορός λέει η Λουτζάκη¹²² «είναι ένα άυλο προϊόν που δεν αφήνει τεκμήρια», αλλά αφήνει εντυπώσεις και αναμνήσεις . «Ως πολιτιστικό προϊόν έχει αξία και κατέχει μια θέση στην ζωή και στην ιστορία ενός τόπου. Κάποιοι αρνούνται

¹²¹ Roderyk Lange, << Η εξέλιξη της εθνοχορολογίας >>, στο, Άλκης Ράφτης (επιμ), *Η έρευνα του λαϊκού χορού*, ΔΟΛΤ, Αθήνα, σελ 68.

¹²² Λουτζάκη Ρένα, << Για μια ανθρωπολογία του χορού >>, Εθνογραφικά 8, Ναύπλιο.

να χορέψουν, κάποιοι δεν σταματούν και κάποιοι παρατηρούν και σχολιάζουν. Ο χορός είναι μια πράξη, μια ικανότητα, μια ευχαρίστηση, μια διδασκαλεία, ή ένα είδος κοινωνικής συμπεριφοράς, ή ένα γεγονός». Οι συνεντεύξεις των μουσικών αλλά και των πελατών καθιστούν σαφές ότι η ανάγκη για χορό είναι ο ουσιαστικός λόγος ύπαρξης του Μίθριου. Ο καλλιτεχνικός διευθυντής ο οποίος δουλεύει 15 χρόνια στο Μίθριο μας είπε: «ο κόσμος δε σταματάει να χορεύει μέχρι το πρωί ποντιακά».

Μέσα από τις συνεντεύξεις των πελατών που συχνάζουν στο Μίθριο (οι οποίοι είναι Πόντιοι αλλά και φιλοπόντιοι), μας ανέφεραν ότι αποτελεί γι' αυτούς ανάγκη το να χορεύουν¹²³ ποντιακά, αλλά και ο χώρος του Μιθρίου αποτελεί αφορμή να συναναστρέφονται μεταξύ τους και να νιώθουν αυτή την ένωση και την ταύτιση, ώστε συνευρίσκοντας τους ομοίους τους, να τονώνουν το ταυτοτικό αίσθημά τους, που αποτελεί ανάγκη η οποία είναι ζωτικής σημασίας.

Οι χοροί που χορεύτηκαν εκείνη τη βραδιά ήταν αρκετοί, γι' αυτό αναφέρουμε τους πιό γνωστούς οι οποίοι είναι: σέρα η αλλιώς πυρρίχιος ομάλ, τικ, λεμόνα, κότσαρι, σερενίτσα, μιλίτσα, τας και άλλα. Οι βασικοί ρυθμοί των γνωστότερων χορών είναι, ομάλ (4/4 και 2/4), τικ (5/8 με εσωτερικό ρυθμό 3+2), τικ τρομακτόν (7/8 με εσωτερικό ρυθμό 2+2+3), διπάτ (9/8 με εσωτερικό ρυθμό 2+3+2+2), κότσαρι (2/4), και σερενίτσα (7/8). Η εργασία μας δεν επικεντρώνεται στην καταγραφή όλων των χορών που χορεύτηκαν εκείνη τη βραδιά αλλά ούτε και στην απόδοση της βηματικής κίνησής τους.

Όμως αξίζει να παραθέσουμε βασικές πληροφορίες που μας έδωσε ένας από τους λυράριδες του Μιθρίο, ο Δημήτρης Ξενιτόπουλος στη συνέντευξή του σε σχέση με: «... όταν λέμε πως στο Μίθριο παίζουμε παραδοσιακά τραγούδια πρέπει να διαχωρίσουμε τι εννοούμε. Καθαρά παραδοσιακά τραγούδια με την αυστηρή του έννοια, μπορούμε να ξεχωρίσουμε μόνο αυτά τα οποία γεννήθηκαν στην ευρύτερη του Πόντου, και μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα από τους πρόσφυγες της πρώτης γενιάς του 1922, για το οποία αποδεικτικό στοιχείο αποτελούν ελάχιστες ηχογραφήσεις που έχουν σωθεί. Έτσι δείγμα αποτελούν τα παλιά τραγούδια “της πατρίδας” καθώς συνηθίζουμε να τα αποκαλούμε είναι, Το Τσάμπασιν, Εν άστρον εξέβεν, Ο πρόσωπος

¹²³ Αρκετοί πελάτες του καταστήματος του Μίθριου μας τόνισαν πως θέλουν αρκετά συχνά να ακούν και να χορεύουν ποντιακή μουσική και ο μόνος χώρος γι' αυτό, μέσα στα πλαίσια της πόλης της Θεσσαλονίκης είναι να επισκέπτονται τα ποντιακά κέντρα διασκέδασης.

τριαντάφυλλον, Μακρίν κανίτε, και άλλα τα οποία παίζονται και αυτά στο Μίθριο και κατά βάση δεν γνωρίζουμε τον δημιουργό τους, είτε γιατί το όνομα με το πέρασμα του χρόνου έχει χαθεί, είτε γιατί δημιουργός τους ήταν ο ίδιος ο λαός. Έπειτα για την πρώτη γενιά¹²⁴ των ποντίων προσφύγων όπως αναφέρει και ο Στάθης Ευσταθιάδης “αναφερόμαστε σε κείνους, που ξεριζώθηκαν από τον Πόντο με τη λύρα στο χέρι και το τραγούδι στο στόμα”, καθώς εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, δημιούργησαν νέα ποντιακά τραγούδια που αποτελούν τα πρώτα νεοποντιακά τραγούδια, τα οποία με το πέρασμα του χρόνου έγιναν παραδοσιακά, ένα από τα τραγούδια αυτά είναι το, “Βαρύ λόγο μη λέτε ατό”. Έτσι τα ποντιακά τραγούδια τα διαχωρίζουμε ανάλογα με την παλαιότητά τους, κατά δεκαετίες. Το κυριότερο μουσικό νεοποντιακό ρεύμα δημιουργήθηκε από τον λυράρη Γώγο Πετρίδη, που θεωρείται ο πατριάρχης της ποντιακής λύρας, και τον τραγουδιστή Χρύσανθο Θεοδωρίδη. Ακόμα πρέπει να αναφέρουμε πως στο Μίθριο ενώ ένα κομμάτι ποντιακό παραδοσιακό το παίζουμε επί σκηνής, προσθέτουμε και καινούριες αυτοσχέδιες μουσικές παραλλαγές στη λύρα, αλλά και ο τραγουδιστής προσθέτει δικές του στιχουργικές δημιουργίες μέσα στο καθεαυτού τυπικό στοίχο».

Σαν γενική διαπίστωση, οι ποντιακοί χοροί¹²⁵ καταβάλλονται από πάθος¹²⁶, δυναμισμό, εγρήγορση, συνοχή και αποφασιστικότητα. Επίσης αρκετά χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι, οι χορευτές είναι απόλυτα ίσοι στον χορευτικό κύκλο, δεν υπάρχει σε κανένα χορό, πρωτοχορευτής με την έννοια του πρωταγωνιστή, που υπάρχει σε άλλες χορευτικές παραδόσεις, ο πρώτος δηλαδή του χορού να ξεχωρίζει με φιγούρες. Ακόμα¹²⁷ δεν υπάρχει σε αυτή τη μουσική η περίπτωση της παραγγελίας, που να δώσει παραγγελία στους μουσικούς για να

¹²⁴ Σημαντική η καταγραφή των αντιπροσωπευτικότερων μουσικών κυρίως λυράρηδων αλλά και τραγουδιστών, που τα ομαδοποιεί κατά χρονολογική σειρά από τον, Ευσταθιάδη Στάθη, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Μαϊάνδρος, Θεσσαλονίκη, 1986, σελ 260-303.

¹²⁵ Γενικά για περισσότερες πληροφορίες σε σχέση με τους ποντιακούς χορούς, και αναλύσεις βημάτων, ονομασίες και χρήσεις τους δεξ: Χρήστος Σαμουηλίδης, *Ιστορία του ποντιακού ελληνισμού*, Λιβάνη, σελ 279-296. Σούλα Τόσκα-Καμπά, *Παραδοσιακοί Χοροί, Λαογραφία, παράδοση 25*, σελ 129-144. Γιώργος Λυκάσας, *Οι ελληνικοί χοροί*, ++ σελ 203-214.

¹²⁶ Αν παρατηρήσει τους ανθρώπους που χορεύουν, ιδίως σε κάποιους καθαρά αντρικούς χορούς, όπως για παράδειγμα ο χορός Σέρρα ή ο χορός κοτσαγκέλ, θα εντοπίσει ότι τα σώματα χορεύουν παθιασμένα σαν να μην υπάρχει κανείς γύρω τους, και η κάθε κίνησή τους είναι άκρος αποφασιστική και στοχευμένη, σαν απότομη μαχαιριά.

¹²⁷ Μαριάννα Κορομηλά, *Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα*, Πολιτιστική εταιρία “ Πανόραμα”, σελ 247.

χορέψει το σκοπό που του “κάνει κέφι”. Κανένας χορευτής δεν “σολάρει”, όλοι μετέχουν εξίσου. Σε πολλούς χορούς όμως ο πρώτος που βρίσκεται μπροστά στον κύκλο, το δεξί χέρι του που είναι και ελεύθερο, στέκεται επάνω ψιλά σαν προέκταση του σώματος προς τα πάνω, αλλά ο καρπός του χεριού που τρέμει, είναι ριγμένος προς τα κάτω, και όλη η παλάμη και τα δάχτυλά του τρέμουν, σύμφωνα με το ρυθμό της μουσικής.

Επίσης σε αρκετούς χορούς το τρεμούλιασμα ή αλλιώς στα ποντιακά “τρόμαγμαν”, παρατηρείται και σε ολόκληρο το κορμί, στα δυνατά μέρη του ρυθμικού μέτρου. Επίσης χαρακτηριστικό σημείο αποτελεί το γεγονός ότι τα βήματα σε μερικούς χορούς, αν τα παρατηρήσει κανείς προσεκτικά θα του δώσουν την εντύπωση ότι τα πόδια πιέζουν δυνατά τη γη και επίμονα, που σε πολλούς χορούς μπορεί να είναι γρήγοροι αλλά τα βήματα δεν ανοίγουν πολύ και επιμένουν αρκετά επίμονα στον ίδιο τόπο.

Ακόμα χαρακτηριστικές είναι οι έντονες κινήσεις των ώμων , που κινούνται δεξιά και αριστερά ή μπρος-πίσω. Η κάμψη και η περιστροφή του κορμιού είναι κοινή σε αρκετούς χορούς. Τα χέρια σε πολλούς χορούς βρίσκονται κοντά στο σώμα και πολλές φορές κινούνται ζωηρά πίσω-μπρος ή βίαια πάνω-κάτω. Δηλαδή το κράτημα των χεριών αλλάζει θέση, κατά τη διάρκεια του ίδιου χορού , ανάλογα με τη μορφή του χορού¹²⁸.

Γενικότερα, παρατηρήσαμε πως ο κόσμος που χορεύει στο Μίθριο εκείνη τη βραδιά, δεν είχε καλό συντονισμό μέσα στον κύκλο που σχημάτιζε. Σαν κάποιιοι να ήξεραν καλά τα βήματα και τον ρυθμό και κάποιιοι να τα μάθαιναν την ώρα που χόρευαν. Μεγάλη αντίθεση σχημάτιζε ,όταν τα χορευτικά του συλλόγου που παρεμβάλλονταν ενδιάμεσα στο βασικό πρόγραμμα, χόρευαν πολύ οργανωμένα και συστηματικά και γίνονταν άξια επαίνου από τον κόσμο που τα παρακολουθούσε. Αυτό μου έκανε εντύπωση, γιατί αρκετά συχνά στο παρελθόν όταν τύχαινε να επισκεφτώ το Μίθριο έφευγα με την εντύπωση , ότι ο κόσμος που χορεύει είναι ζωντανός και ρυθμικός στον χορευτικό κύκλο. Την απορία αυτή μου την έλυσε όταν μια κοπέλα δέχτηκε να την πάρω συνέντευξη και μου είπε τα εξής: «φαίνεται σήμερα ότι ο κόσμος δεν τραβάει, που να έβλεπες τι χαμός γινότανε παλιότερα, τι ζωντάνια

¹²⁸ Kilpatrick D. B. , *Functions and Pontic dance music* , Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1980.

και τι ρυθμικότητα υπήρχε πάνω στην πίστα. Τώρα όμως πολλοί είναι καταβεβλημένοι και στενοχωρημένοι, ο κόσμος δεν έχει λεφτα, αν έχεις προβλήματα που κέφι για χορό».

Εν τέλει θα λέγαμε πως ο ποντιακός χορός επιτελούμενος σε συνθήκες αστικής ποντιακής διασκέδασης, όπως στην προκειμένη περίπτωση στο Μίθριο, γίνεται ένας προνομιούχος τόπος έκφρασης και ταυτότητας των Ποντίων σήμερα. Ο όρος “σύγχρονος ποντιακός” , που υιοθετήσαμε , αποδίδει την μετεξέλιξη της ποντιακής παράδοσης, σε μία εποχή που η «λαϊκή τέχνη¹²⁹», αντιμετωπίζεται ως καταναλωτικό προϊόν, και η επίκλησή της εξυπηρετεί μια νέα μορφή κοινωνικότητας. Όπως η μουσική υιοθετεί νέες μορφές και τεχνικές , όπως το οργανολόγιο ή η ενσωμάτωση στοιχείων από άλλες μουσικές παραδόσεις, έτσι και ο “σύγχρονος χορός”, εξελίσσεται μέσα στο νέο πολιτισμικό πλαίσιο, όπου συνεχίζει να διαμορφώνει τις νεότερες γενιές των ποντίων.

Έτσι , ο χορός και η μουσική, άλλοτε συνυφασμένα με την καθημερινή ζωή και τον κύκλο του χρόνου, γίνονται οχήματα αναδιαπραγμάτευσης της ποντιακής μνήμης και ταυτότητας. Γενικότερα όμως η έννοια της παράδοσης με την έννοια του παραδίδω, από γενιά σε γενιά την ουσία της, αναφέρεται ως εξής: «Μέσα από την αντίληψη του χρόνου η συλλογική μνήμη , αποτελεί τον συνδεδετικό ιστό της κάθε κοινότητας, παραδίδεται από γενιά σε γενιά και συγκροτεί έτσι την ουσία της “παράδοσης”. Η έκφραση και η εξωτερίκευση της συλλογικής μνήμης πραγματοποιείται μέσα από κάποια συμβολικά συστήματα επικοινωνίας που επινοεί ή υιοθετεί η κάθε κοινότητα. Τέτοια συμβολικά συστήματα είναι η γλώσσα, το τραγούδι, η μουσική, ο χορός¹³⁰ ...».

¹²⁹ Μπάδα Κωνσταντίνα, << Η χρήση της παράδοσης : με αφορμή τα χορευτικά μας δρώμενα >>, στο, *Χορός και κοινωνία* , Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, 1994, σελ 115-117.

¹³⁰ Νέστορος- Κυριακίδου, Α, << Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας >>, *Σύγχρονα Θέματα* 35-37, Δεκέμβριος 1988, σελ 233-237.

γ. Θέα.

1) Γενικά χαρακτηριστικά.

Το βραδινό “ρωσοποντιακό” κοσμικό κέντρο διασκέδασης, “Θέα”, βρίσκεται στο 16^ο χλμ της παλαιά εθνική οδού Θεσσαλονίκης –Καβάλας, αλλά και λίγο πριν συναντήσει κανείς την γνωστή κωμόπολη του Λαγκαδά(γνωστή για τα ιαματικά λουτρά της). Είναι χαρακτηριστικό ότι το μαγαζί, βρίσκεται ακριβώς ενδιάμεσα από άλλα δύο ρωσοποντιακά κέντρα διασκέδασης(Κλεοπάτρα και GRAND DE LOUX), που εξωτερικά φαίνεται ότι ανήκουν στο ίδιο οικόπεδο που έχει χωριστεί σε τρία μέρη. Ο κάτοχος και ιδιοκτήτης του νυχτερινού κέντρου Θέα, είναι ο Αλέξης Λατρεντίδης, ο οποίος είναι παλιννοστούντας Πόντιος από την Γεωργία.

Το μαγαζί ξεκίνησε τη λειτουργία του από το 2007. Έχει χωρητικότητα 1000 ατόμων. Πρέπει να αναφέρουμε πως ο εξωτερικός, αλλά και ο εσωτερικός χώρος της Θέας είναι αρκετά προσεγμένος και πολύ εντυπωσιακός, και γενικότερα το ντιζάιν του, αρκετά μελετημένο. Η χωροταξική του δομή διαμορφώνεται εσωτερικά κατά το τυπικό σχήμα των βραδινών κέντρων διασκέδασης, όπου τον προσανατολισμό ορίζει το πατάρι, όπου παίζουν οι μουσικοί και ακριβώς μπροστά από αυτούς, βρίσκεται η πίστα και ημικυκλικά γύρω της είναι τοποθετημένα τα τραπέζια.

Η Θέα, λειτουργεί κυρίως σαν αίθουσα δεξιώσεων, δηλαδή όποιος επιθυμεί να κάνει τη δεξίωση του γάμου, του αρραβώνα, της βάφτισης του, ή ακόμα το ίδιο το μαγαζί οργανώνει κάποια γλέντια και διαφημίζει τις βραδιές αυτές, που μοιάζουν θα λέγαμε με τον τρόπο λειτουργίας του Μιθρίου.. Οι δεξιώσεις κλείνονται κυρίως Παρασκευή, Σάββατο ή Κυριακή. Δεν λειτουργεί και σαν βραδινό μαγαζί, ουτοσώστε όποιος θέλει να πηγαίνει να διασκεδάσει με τη παρέα ή την οικογένειά του και να χορεύει τη “δική τους” μουσική, όπως λένε, και εννοούν πως πέρα από τα ποντιακά θέλουν να ακούνε και να χορεύουν τα τραγούδια του τόπου εκείνου που μεγάλωσαν. Το μαγαζί είναι ανοιχτό μόνο όταν έχει από πριν κάποιος πελάτης κλείσει τον χώρο, για να κάνει την δική του εκδήλωση, με κόσμο που έχει ο ίδιος προσκαλέσει. Όμως κάποιες μέρες γίνονται και κάποιοι χοροί-γλέντια, που οργανώνει το ίδιο το μαγαζί και παίζονται τα “δικά μας” τραγούδια, όπως μας είπε ο κύριος Λαυρεντίδης, που εννοεί πως πέρα από τα ποντιακά τραγούδια που ακούγονται και χορεύονται, παίζονται και αυτά που χορεύανε στα μέρη που ζούσαν, δηλαδή τα γεωργιανά, τα ρώσικα, τα αρμένικα και τα λένε “τα δικά μας”. Πάντα παίζεται ζωντανή μουσική.

Σε αντίθεση με το Μίθριο, η Θέα δεν έχει δική της βασική ορχήστρα αλλά ούτε και συγκεκριμένο μουσικό πρόγραμμα, γι’ αυτό πρέπει να φροντίσει ο ίδιος ο πελάτης. Άρα η μουσική που θα παιχτεί σε κάθε εκδήλωση καθορίζεται κάθε φορά από την επιθυμία του συγκεκριμένου πελάτη. Ο ιδιοκτήτης του μαγαζιού μας εξήγησε πως το μαγαζί δεν είναι δυνατόν να έχει μια συγκεκριμένη ορχήστρα, διότι είναι αδύνατο να μπορεί να καλύψει τις μουσικές προτιμήσεις των πελατών που διαφέρουν πολύ κάθε φορά γιατί: ανάλογα με την καταγωγή που έχει το ζευγάρι τον νεόνυμφων και οι γονείς τους, δηλαδή αν είναι Πόντιοι παλινοστούντες από την Γεωργία, Ρωσία και άλλα, ανάλογη θα είναι και η ορχήστρα που θα κλείσουν τραγούδια του τόπου εκείνου, έτσι θα έχουν μια ορχήστρα για τα ποντιακά αλλά και μία άλλη που θα παίξει ανάλογα κάθε φορά, Γεωργιανά, Ρώσικα και άλλα. Έτσι, δεν υπάρχει κάποια σταθερότητα στο μουσικό πρόγραμμα για να εστιάσουμε και να το προβάλλουμε σαν μουσικό χαρακτηριστικό του μαγαζιού, αλλά σίγουρα κάθε φορά ακούγεται και ποντιακή μουσική παράλληλα με άλλες.

Το φαγητό που προσφέρεται έχει μεγάλη ποικιλία και αυτό, εξίσου με τη μουσική. Ο ιδιοκτήτης μας είπε, πως πριν ανοίξει το δικό του μαγαζί, δούλευε ως μάγειρας σε άλλα βραδινά μαγαζιά. Το φαγητό είναι αρκετά προσεγμένο, και πέρα από το τυπικό κλασικό μενού που θα μπορούσε να προσφέρεται σε ελληνικά κοινά εστιατόρια, συνυπάρχει και η ευρωπαϊκή, ποντιακή, γεωργιανή κουζίνα. Έτσι η κουζίνα είναι μια μίξη, πολλών πολιτισμών μαζί, που μπορούν να συνδυαστούν¹³¹ σε ένα βραδινό γλέντι-δεξίωση. Επίσης σερβίρονται και όλα τα είδη ποτού.

2) Μουσικά σχήματα.

Η παρακάτω φωτογραφία δείχνει τη βασική και μοναδική ποντιακή ορχήστρα εκείνης της βραδιάς στο μαγαζί Θέα.

¹³¹ Ο ιδιοκτήτης μας εξήγησε πως: << είναι απαραίτητο να μπορούμε να ικανοποιούμε όλες τις απαιτήσεις των πελατών μας και έτσι πρέπει να έχουμε συνδυαστικά όλα τα πιθανά μενού που μας ζητούν. Έτσι, πολλοί άνθρωποι εμένα με στηρίζουν, όχι μόνο από Θεσσαλονίκη, αλλά και από άλλα μέρη της Μακεδονίας, όπως Χαλκιδική, Σερρες,). Τους αρέσει η κουζίνα μας και ένας παππούς πόντιος μου είπε, " μπράβο, είχα παρά πολλά χρόνια να φάω τόσο καλά μαγειρεμένο ποντιακό φαγητό ", δηλαδή εννοούσε σορβάν, χαβίτσο, βαρένικα >>.

Τα μουσικά σχήματα εκείνης της βραδιάς ήταν αρκετά πλούσια, σε ό,τι αφορά α) τα διάφορα είδη μουσικής που ακούστηκαν, όπως παραδοσιακά, λαϊκά, σύγχρονα, αλλά ακούστηκαν και β) ήχοι από διαφορετικούς μουσικούς πολιτισμούς, όπως ποντιακούς, γεωργιανούς, και άλλους. Όλα αυτά συνδυασμένα μέσα σε μια βραδινή γαμήλια δεξίωση.

Το κέντρο Θέα, γενικά λειτουργεί κάθε Παρασκευή, Σάββατο και Κυριακή, μόνο όταν υπάρχουν δεξιώσεις. Δεν υπάρχει, όπως προαναφέραμε, σταθερή μουσική ορχήστρα που να καθορίζει την μουσική ροή της διασκέδασης, αλλά μεταβλητές. Όμως, όπως μας ανέφερε στη συνέντευξη ο ιδιοκτήτης του κέντρου, ως συνήθως σε κάθε εκδήλωση που γίνεται από παλιννοστούντες Πόντιους κατά κύριο λόγο, ακούγεται σχεδόν πάντα η ποντιακή μουσική και σίγουρα ακολουθούν και τα "δικά τους" τραγούδια, ανάλογα από ποιά περιοχή παλιννόστησαν. Τα όργανα που έπαιζαν την ποντιακή μουσική ήταν, ποντιακή λύρα, αρμόνιο, και φωνή, δεν υπήρχε κανένα νταούλι, που θεωρείται κλασικός συνδυασμός (λύρα- νταούλι) παραδοσιακής ποντιακής μουσικής, αλλά αυτή η ρυθμική συνοδεία αντικαταστάθηκε από το αρμόνιο που έπαιζε εκτός από τον ρυθμό, παράλληλα και την αρμονική συνοδεία πάνω στη λύρα.

Το επόμενο σχήμα που έπαιξε ήταν κλαρίνο, νταούλι, αρμόνιο και φωνή και τραγουδούσε γεωργιανή μουσική. Επίσης και το σχήμα που τραγούδησε τα ρωσικά, πάλι με συνοδεία κλαρίνου και αρμόνιου. Τα μουσικά σχήματα που θα σχολιάσουμε στην εργασία μας θα είναι μόνο η ποντιακή ορχήστρα αλλά και τα άλλα παραδοσιακά σχήματα που είναι του τόπου τους και τα θεωρούν "δικά τους". Το λαϊκό ελληνικό που ακουστηκε αλλά και τα μοντέρνα ευρωπαϊκά (στυλ ντίσκο), απλά θα αναφερθούν. Το ποντιακό χορευτικό που εμφανίστηκε με ποντιακές στολές και χόρεψε λίγους χορούς (οι οποίοι είχαν συμβολικό χαρακτήρα), ήταν καλεσμένο από τους νεόνυμφους, για να επιδείξει μια πιο παραδοσιακή και οργανωμένη ποντιακή χροιά στον κόσμο, θα λέγαμε εμφανίστηκαν ως σκηνική παρουσία μέσα στο υπόλοιπο πρόγραμμα. Ακόμα σκηνική παρουσία είχε να επιδείξει και ένα μικρό κοριτσάκι (περίπου 6 χρονών), το οποίο ήταν συγγενής με τους νεόνυμφους και χόρεψε σύγχρονο μπαλέτο, μόνο του επί σκηνής και ενθουσίασε τους προσκεκλημένους της βραδιάς.

Τα μουσικά σχήματα¹³² της συγκεκριμένης βραδιάς ήταν :

A. Σχήμα.

Πλήκτρα ,

Κλαρίνο,

Ρώσικα τραγούδια, φωνή Μανώλης Αποστολίδης.

B. Σχήμα.

Ποντιακή λύρα, Δαμιανός Ακριτίδης.

Πλήκτρα,

Ποντιακά τραγούδια, φωνή, Γιώργος Μουστόπουλος.

Γ. Σχήμα.

Λαϊκό πρόγραμμα,

Μπουζούκι, πλήκτρα, λαϊκή φωνή.

Δ. Σχήμα.

Πλήκτρα,

Ντίσκο τραγούδια.

Ε. Σχήμα .

Χορευτικό ποντιακό.

Ποντιακή λύρα και νταούλι.

ΣΤ. Σχήμα.

Κλαρίνο,

Νταούλι,

Πλήκτρα,

Γεωργιανό τραγούδι.

¹³² Σε όσα δεν αναφέρουμε τα ονόματα των εκτελεστών , είναι γιατί δεν μπορέσαμε να τους συναντήσουμε όταν σταματούσαν να παίζουν, διότι πέρα από τις συνεντεύξεις που έπρεπε να πάρουμε από τους μουσικούς, έπρεπε να βιντεοσκοπούμε αυτούς, αλλά και τον κόσμο που χόρευε.

3) Οργανολόγιο.

Τα μουσικά σχήματα τα οποία αποτελούν την βασική περίπου κατεύθυνση της συγκεκριμένης βραδινής δεξίωσης, σε σχέση με την παραδοσιακή τους μουσική, τη δική τους, καθώς συνηθίζουν να τη λένε, είναι το ποντιακό, το ρώσικο και το γεωργιανό. Το σχήμα της ντίσκο, το λαϊκό-ελληνικό αλλά και το χορευτικό ποντιακό σχήμα του συλλόγου δεν θα σχολιαστούν. Η ποντιακή λύρα ήταν ο κυρίαρχος οδηγός της ποντιακής μουσικής μαζί βέβαια με τη φωνή που τραγουδούσε τα ποντιακά στην ποντιακή διάλεκτο. Το αρμόνιο (ή αλλιώς μπορούμε να το συναντήσουμε με άλλες ονομασίες όπως, συνθεσάιζερ ή απλά σινθ, ή και πλήκτρα), έπαιρνε έκτος από τον βασικό αρμονικό ρόλο που εξυπηρετούσε, και το ρόλο των τυμπάνων παράλληλα, εφόσον δεν υπήρχε κάποιος νταουλτζής, δίπλα στην ποντιακή λύρα.

Το επόμενο σχήμα με το κλαρίνο, κατείχε και αυτό ηγετική θέση, καθώς έπαιζε το γεωργιανό ρεπερτόριο, καθώς το συνόδευαν, το νταούλι και το αρμόνιο. Το κλαρίνο έπαιζε αρχικά χωρίς φωνητική συνοδεία, το γεωργιανό ρεπερτόριο πολύ ρυθμικά, και έπειτα συνοδεύονταν από γεωργιανό τραγούδι. Έπειτα το σχήμα που έπαιξε και τραγούδησε τα ρώσικα κομμάτια, άνικαν περισσότερο στην κατηγορία των νεορωσικών-ελαφρολαϊκών της Ρωσίας θα λέγαμε, και όχι τόσο παραδοσιακά ρώσικα. Το ρώσικο σχήμα, προωθούσε το ηγεμονικό ρόλο του αρμόνιου που έπαιζε τη βασική μελωδική γραμμή, αλλά σε μερικά σημεία το κλαρίνο έπαιρνε δυναμικά κάποιες κύριες μουσικές φράσεις, και τις προέβαλε. Επίσης, όταν έπαιζε το ποντιακό σχήμα αλλά και το γεωργιανό, ο κόσμος χόρευε τα παραδοσιακού τύπου τραγούδια που ακούγονταν, Όταν όμως ακούστηκαν τα ρώσικα τραγούδια ο κόσμος δεν τα χόρευε, αλλά απλά τα άκουγε.

4) Μουσικό ύφος.

Το μουσικό ύφος που έχει διαμορφωθεί από τους Πόντιους παλινοστούντες μέσα από αστικά πλαίσια διασκέδασης, είναι αρκετά πολύμορφο. Ένας εξωτερικός παρατηρητής θα σχημάτιζε την εντύπωση, καταρχήν ότι μέσα στο γλέντι μιας βραδιάς ακούστηκαν τραγούδια από τρεις διαφορετικές γλώσσες, ποντιακά, ρώσικα και γεωργιανά. Έπειτα τα μουσικά σχήματα ήταν αρκετά και διαφορετικά μεταξύ τους. Το σχήμα που έπαιζε την ποντιακή μουσική, που είχε λύρα, πλήκτρα και φωνή,

μπορούμε να πούμε πως ο σχολιασμός είναι αρκετά παρόμοιος με τα σχόλια που κάναμε για το ποντιακό σχήμα του Μιθρίου. Το ότι η βάση του, είναι ποντική παραδοσιακή μουσική, αλλά επειδή έχει προσθέσει σύγχρονα όργανα, όπως αρμόνιο και έχει προβληθεί σε περιβάλλον πίστας και συγχρόνου τρόπου διασκέδαση, όπως φωτοριθμικά εφέ, σύνδεση με κονσόλες ήχου, ηχητικές ενισχύσεις και άλλα που προαναφέραμε, έχει εξελιχθεί σε ποντιακή μουσική αστικού τύπου που αναφέραμε ως “σύγχρονη ποντιακή μουσική”. Δεν παρατηρήθηκαν βασικές διαφορές ανάμεσα στο ποντιακό σχήμα της Θέας, σε σχέση με τα βασικά και σταθερά ποντιακά μουσικά σχήματα που παίζονται στο Μίθριο.

Έπειτα το κλαρίνο, έπαιζε για αρκετή ώρα μαζί με αρμόνιο και νταούλι, χωρίς τραγούδι, γεωργιανά κομμάτια του τόπου που έζησαν οι παλινοστούντες πριν έρθουν στην Ελλάδα.. Επίσης με το ίδιο μουσικό σχήμα τραγουδήθηκε και ρώσικη μουσική, χωρίς όμως το νταούλι.

Εδώ μπορούμε να διαπιστώσουμε την πολυπολιτισμική διάσταση της “ρωσοποντιακής” μουσικής των παλινοστούντων, η οποία διαγράφει ένα πολυπολιτισμικό χωνευτήριο εθνών μέσα από την διασκέδαση των “δικών τους μουσικών”, δικών του φαγητών, αλλά και δικών του πολύμορφων εθνοτικών ταυτοτήτων, η οποία ζητεί χαρακτηρισμό. Όμως είναι πρώτα απ’όλα Πόντιοι, λένε οι ίδιοι. Τελικά το μουσικό ύφος θα λέγαμε, παραγόμενο μέσα σε πλαίσια σύγχρονης αστικής διασκέδασης, σε συνδυασμό με τις διαφορετικού αλλά παντρεμένου τύπου κουλτούρες που προβάλλονται, ακούγονται και χορεύονται, προωθούμενο από τα διαφορετικά τύπου μουσικά σχήματα, αποδίδουν μια πολυπολιτισμική διάσταση μέσα στο τοπίο της διασκέδασης, όπου το παρελθόν και το παρόν αλλά και το παραδοσιακό με το σύγχρονο και το εδώ με το εκεί, αλλά κυρίως το “δικά σας” με το “δικά μας” βρίσκονται στο προσκήνιο αυτής της εθνοτικής υποομάδας των νεοπροσφύγων ή παλινοστούντων και τελικά των “ρωσοποντίων”.

5) Χορευτική επιτέλεση.

Είναι γεγονός ότι ο χορός είναι ένα άυλο προϊόν και αποτελείται από μη λεκτικούς κώδικες, αλλά μέσα από την πρακτική της επιτέλεσής του, αναδεικνύονται ή απλά εμφανίζονται στοιχεία που δηλώνουν και χαρακτηρίζουν το πρόσωπο του συγκεκριμένου κοινωνικού μορφώματος. Ο χορός αλλά και η μουσική, που πρέπει να προϋπάρχει προηγουμένως, για να δημιουργήσει την επιθυμία για χορό, διαγράφει και εμφανίζει στοιχεία που προδίδουν, τη δομή, τις αρχές, μνήμες, τις επιθυμίες, τις πολιτισμικές συνθήκες, τους συμβολισμούς, και τους περιορισμούς που προσδίδει η κάθε κοινωνική ομάδα.

Σύμφωνα με τις συνέντευξεις των πελατών της Θέας μας φανέρωσαν πως θέλουν να χορεύουν τα ποντιακά τραγούδια αλλά θέλουν να χορεύουν και τα "δικά τους", αυτά που είχαμε στον τόπο που γεννηθήκαμε. Έτσι λοιπόν ανακαλούν στη μνήμη τους διαφορετικές ταυτότητες που τις συνδυάζουν γιατί θέλουν να χορεύουν τα ποντιακά, αφού οι προγονοί τους ήταν πόντιοι, αλλά θέλουν ταυτόχρονα να χορεύουν και της πατρίδας τους χορούς, όπως μας είπαν. Στους ποντιακούς χορούς εμφανίζονται κοινά στοιχεία με την περιγραφή που κάναμε και στο Μίθριο, σε σχέση με την κινησιολογία που περιγράψαμε.

Επίσης παρατηρήσαμε πως ο κόσμος της Θέας συμμετείχε αρκετά στο χορό και θα μπορούσαμε να πούμε πως ήταν αρκετά εμφανής, η ομοιογένεια και ο καλός συντονισμός. Ολοι όσοι χόρευαν εκείνη τη βραδιά έδειχναν ότι η χορευτική αντίληψη τους ήταν αρκετά καλλιεργημένη και το αισθητικό αποτέλεσμα αρκετά υψηλό.

δ. Χορευτικοί σύλλογοι.

Είναι παρατηρημένο και στα δύο βραδινά μαγαζιά , πέρα από τις σταθερές ορχήστρες-πρόγραμμα του μαγαζιού, εμφανίστηκαν χορευτές με τις στολές τους από ποντιακούς χορευτικούς συλλόγους. Οι σύλλογοι αυτοί φανερώνουν την εξωστρέφεια τους κλίνοντας πολλές φορές τα γλέντια τους (ή και τους ετήσιους χορούς, κοπή βασιλόπιτας , και άλλα), στα βραδινά ποντιακά κέντρα διασκέδασης, άλλες φορές οργανώνουν διάφορες δραστηριότητες ,όπως επισκέψεις σε ποντιακά μοναστήρια και άλλα.

Πριν σχολιάσουμε αυτούς, και τους λόγους ύπαρξή τους, θα πρέπει να αναφέρουμε το παρακάτω που τελικά διαφαίνεται πως ισχυρός είναι ο λόγος και οι αποφάσεις των πολιτικών αρχών¹³³, ακόμα και σε θέματα τόνωσης της παράδοσης. «Μετά το τέλος της δικτατορίας, αρχίζει μια έντονη κινητικότητα στον τομέα του πολιτισμού που έχει αντίκτυπο και στα χορευτικά πράγματα. Το έτος 1979 ανακηρύχθηκε και προβλήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας ως Έτος Ελληνικής Παράδοσης..... Προϊόν της εποχής υπήρξαν οι λεγόμενες “πολιτιστικές εκδηλώσεις”. Με την ίδρυση ξεχωριστής διεύθυνσης για τον Λαϊκό Πολιτισμό στο Υπουργείο Πολιτισμού, το 1997 δημιουργείται ένας επίσημος φορέας , που με τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσει αρχίζει να νομιμοποιεί, -ενισχύοντας οικονομικά, ηθικά και συμβουλευτικά – τους ποικίλους πολιτιστικούς φορείς”».

Πιο ειδικά, οι λόγοι ύπαρξης των ποντιακών χορευτικών συλλόγων¹³⁴ ή αλλιώς πολιτιστικών συλλόγων που ιδρύονται πολύ πιο συχνά σε αστικά κέντρα, στοχεύουν να διαδώσουν και να διασώσουν αλλά και να προβάλλουν τα πολιτισμικά στοιχεία της ποντιακής παράδοσης. Έτσι, γίνονται μαθήματα ποντιακών χορών, αρκετές φορές μουσικοί, λυράρηδες, νταουλτζίδες, μαθαίνουν στους νεότερους μέσο

¹³³ Ρένα Λουτζάκη , “Εισαγωγή”, στο, *Χορευτικά ετερόκλητα*, επιμ ,Ευ. Αυδίκος-Ρ. Λουτζάκη-Χρ. Παπακώστας, Ελληνικά γράμματα, 2003, σελ 21.

¹³⁴ Βεργέτη Μαρία, ο.π. , σελ 289, 319.

της προφορικής παράδοσης την ποντιακή μουσική αλλά και το τραγούδι¹³⁵, αλλά και ισχυροποιείται η ιστορική μνήμη και γνωστοποιούνται τα ιστορικά γεγονότα με διάφορες ομιλίες από ειδικούς.

Φυσικά, ο σκοπός και οι δράσεις των συλλόγων¹³⁶ ανάλογα με την εποχή, είναι διαφορετικός. Έτσι, οι πρώτοι ποντιακοί σύλλογοι που ιδρύθηκαν στη δεκαετία του 1920 προσπαθούν να βρουν λύσεις για το πρόβλημα της στέγασης καθώς και άλλα σημαντικά. Ο κύριος γενικά σκοπός ίδρυσης των ποντιακών οργανισμών όπως αυτός παρουσιάζεται στα καταστατικά τους σε αυτή την περίοδο, είναι η προώθηση της υποστήριξης και αλληλεγγύης μεταξύ των Ελλήνων ποντίων. Γενικότερα οι ποντιακοί σύλλογοι, οργανώνουν διάφορες διαλέξεις, σεμινάρια σε σχέση με την παλαιότερη και νεότερη ιστορία του Πόντου και της Ρωσίας, προσπαθώντας να διατηρήσουν την ποντιακή ιστορική μνήμη, διότι η ποντιακή ταυτότητα, δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως πολιτισμική ιδιαιτερότητα, αλλά ως σύνδεση με το ιστορικό παρελθόν, που είναι καθοριστικό για τη σύγχρονη υπόστασή τους.

Επίλογος

Μέσα από το τοπίο της βραδινής μουσικής ποντιακής διασκέδασης προσπαθήσαμε να αναδιφήσουμε την ποντιακή κοινότητα που συχνάζει σε αυτά τα μαγαζιά, και προδίδει την ταυτότητα της, η οποία τελικά διαβαθμίζεται σε δύο εθνοτικές υποομάδες-κατηγορίες, α) στους Πόντιους (που μετανάστευσαν από τον Πόντο στην Ελλάδα μαζί το 1922) και β) στους νεοφερμένους παλινοστούντες Πόντιους (μετανάστευσαν μαζί κυρίως από Ρωσία και Γεωργία από το 1985 και έπειτα) της Θεσσαλονίκης. Έτσι η πρώτη ομάδα ποντίων έχει ενταχθεί και ενσωματωθεί στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης, ενώ για τη δεύτερη ομάδα, η ένταξή της παραμένει ζητούμενο. Το παράδοξο είναι πως ενώ δηλώνουν και οι δύο ομάδες την κοινή τους καταγωγή, ότι δηλαδή είναι πόντιοι, παρόλα αυτά οι παλινοστούντες κρατούν απόμακρη θέση από τους παλιότερους πόντιους, δεν συναναστρέφονται μαζί τους αλλά συχνά περιθωριοποιούνται. Έτσι δημιουργούν και δικούς τους

¹³⁵ Κάποιοι μουσικοί και τραγουδιστές του Μίθριου μας είπαν ότι τα πρώτα μαθήματα λύρας και τραγουδιού τα έκαναν στον κοντινό χορευτικό σύλλογο που είχαν στην περιοχή τους.

¹³⁶ Βεργέτη Μαρία ο.π., σελ 286-319.

χώρους διασκέδασης για να” καταναλώσουν “τα δικά τους” (φαγητά, χορούς, μουσικές,) όπως τα αποκαλούν.

Από την άλλη μεριά, οι παλιότεροι Πόντιοι αμφισβητούν την ποντιακή καταγωγή των νεοπροσφύγων, την ελληνικοτητά τους, διότι δε γνωρίζουν την ποντιακή διάλεκτο και δεν ασπάζονται την ποντιακή κουλτούρα, αλλά περισσότερο ασπάζονται την κουλτούρα της χώρας προέλευσής τους και έτσι κοινός τους αποκαλούν “Ρωσοπόντιους”. Βέβαια οι παλινοστούντες - ρωσοπόντιοι δεν είναι μια ομοιογενής μάζα αλλά αρκετά περίπλοκη κατηγορία και δύσκολο να τους χαρακτηρίσεις ευκρινώς. Αρκετοί παλιοί πόντιοι ταυτίζονται και έρχονται σε επαφή, μόνο με τη μερίδα των παλινοστούντων εκείνων όπου βλέπουν αρκετά κοινά ποντιακά στοιχεία σε σχέση με τα ήθη, έθιμα, γλώσσα και άλλα, τα οποία συμφωνούν με την παλαιότερη ποντιακή καταγωγή τους.

Βέβαια, στους χώρους διασκέδασης των δύο εθνοτικών υποομάδων-κατηγοριών, εντοπίσαμε ομοιότητες αλλά και διαφορές, που όμως δεν μπορούμε να τις καθορίσουμε απόλυτα και να τις οριοθετήσουμε ευκρινώς και όσο θα θέλαμε , διότι υπάρχουν αρκετά κενά όσων αφορά σε γενικά πλαίσια τον ποντιακό ελληνισμό αλλά και α) τους τρόπους μεταναστευτικών πολιτικών, β) την ιστορία τους που δεν έχει γραφτεί πλήρως, γ) την καταγραφή και ανάλυση της παραδοσιακής και σύγχρονης μουσικής τους η οποία βρίσκεται ακόμη στα σπάργανα . Αυτά τα εμπόδια προσπαθήσαμε όσο ήταν δυνατόν να τα ξεπεράσουμε, και μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης , των συνεντεύξεων , των βιβλιογραφικών πηγών κυρίως έμμεσων , και γενικότερα των εμπειριών που ασπαστήκαμε από όλη τη διαδικασία, να τολμήσουμε καταλήγοντας στο εξής: οι δύο υποομάδες ακούν, μιλούν και χορεύουν ποντιακά αλλά και δηλώνουν την κοινή τους καταγωγή, παρ’ όλα αυτά επειδή μεγάλωσαν σε διαφορετική χώρα- πλαίσιο (διαφορετική παιδεία, πολιτική ,ιστορία, κοινωνική συναναστροφή) έτσι, βίωσαν, ασπάστηκαν, εν τέλει έκαναν “δικά τους” , εντελώς διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες . Άρα, η κοινή καταγωγή δεν είναι στοιχείο αρκετά ικανό να προσδιορίσει και να ορίσει πλήρως αλλά και να χαρακτηρίσει μια συγκεκριμένη μεταναστευτική κατηγορία (Ποντίων ή των “Ρωσοποντίων), αλλά τα βιώματα και οι συνθήκες του τόπου που μεγαλώνει ζει και συναναστρέφεται με τον κοινωνικό περίγυρο.

Η αναγκαστική αυτή μαζική μετανάστευση, δημιούργησε τις δύο εθνοτικές ποντιακές υποομάδες. Επειδή λοιπόν η μουσική ενός λαού διαμορφώνεται και επηρεάζεται από τα βιώματα του, έτσι αυτές κατά το ήμισυ κράτησαν την ποντιακή μουσική τους ταυτότητα, ενώ κατά το άλλο ήμισυ ασπάστηκαν οι μεν την ελληνική και οι δε τη ρώσικη, γεωργιανή και αμένικη. Εύλογο μουσικό αποτέλεσμα είναι η δημιουργία “ποντιακής” και “ρωσοποντιακής” μουσικής.

Εξάλλου η τοπική ταυτότητα δεν βιώνεται συνειδητά, όταν κάποιος κατοικεί στον τόπο καταγωγής του. Ισχυροποιείται όταν βρεθεί μακριά από αυτόν, γιατί τότε ο ιδιαίτερος τρόπος ζωής, ό,τι εσωτερίκευσε από την κοινωνικοποίηση μέσα από την οικογένεια και το άμεσο κοινοτικό περιβάλλον του παρέχει συναίσθημα ασφάλειας στο ξένο περιβάλλον που δεν αποτελεί από τους “δικούς τους” ανθρώπους. Όταν όμως κάποιος βρεθεί μακριά από τον τόπο καταγωγής του, η ιδιαίτερη αυτή κοινωνικοψυχολογική αίσθηση τοπικής ταυτότητας ή αλλιώς η συλλογική του μνήμη ισχυροποιείται και η διατήρηση και διάδοσή του τοπικού πολιτισμού γίνεται σκοπός που παρέχει αίσθημα ασφάλειας στο ξένο περιβάλλον. Άρα λοιπόν, η έκφραση και εξωτερίκευση της συλλογικής μνήμης πραγματοποιείται μέσα από κάποια συμβολικά συστήματα επικοινωνίας που δημιουργεί η κάθε κοινότητα, όπως η γλώσσα, η μουσική, το τραγούδι, ο χορός.....!

Βιβλιογραφικές πηγές

Αγγελόπουλος Γιώργος, << Εθνοτικές ομάδες και ταυτότητες. Οι όροι , η εξέλιξη της σημασίας και του περιεχομένου τους >>, Σύγχρονα Θέματα, Τεύχος 63, 1997

Αγτζίδης Βλάσης, *Ποντιακός Ελληνισμός : Από τη γενοκτονία και το σταλινισμό στην περεστρόικα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1990.

Αθανασιάδης Δημήτρης, *Μορφολογία της μουσικής, Μακεδονικό Ωδείο*, Θεσσαλονίκη, 1997

Βαλαβάνης Γεώργιος, *Σύγχρονος Γενική Ιστορία του Πόντου*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1986.

Βεργέτη Μαρία, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα : Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2000.

Βεργέτη Μαρία, *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2010.

Βερνίκος Νικόλας, Σοφία Δασκαλοπούλου, *Πολυπολιτισμικότητα : Οι διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητα*, Κριτική, Αθήνα, 2002 .

Βουτυρά Ευτυχία, "Ανάμεσα σε δυο πατρίδες", στο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης (επιμ), *Περιπέτειες της ετερότητας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Ευσταθιάδης Στάθης, *Τα τραγούδια του ποντιακού λαού*, Μαϊάνδρος ,Θεσσαλονίκη, 1986

Jacquew Attali, *Θόρυβοι*, Κέρδος, Αθήνα, 1978.

Ζουρνατζίδης Νίκος , " Η συμβολή στην έρευνα των Ελλήνων του Πόντου", στο, *Η έρευνα του λαϊκού χορού* , Άλκης Ράφτης (επιμ), διεθνής οργάνωση λαϊκής τέχνης, Αθήνα, 2000.

Kilpatrick D. B. , *Functions and Pontic dance music* , Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1980.

Κοκκώνης Γιώργος, << Το << ταυτόν>> και το <αλλότριον>> της (νέο) δημοτικής μουσικής και ο ρόλος της δισκογραφία.>>, στο, *Ετερότητες και μουσική στα βαλκάνια*, Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, σειρά μελετών 4, Τ.Ε.Ι Ηπείρου, Άρτα, 2008.

Κορομηλά Μαριάννα, *Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα*, Πολιτιστική εταιρία " Πανόραμα".

Λέντσιου Στυλιανή, *Ανάμεσα σε δύο 'πατρίδες' : Ελληνομάθεια και ρωσομάθεια ως στοιχεία ταυτότητας και μεταναστευτικών επιλογών Ελληνοποντίων νέων της πρώην Σοβιετικής Ένωσης*, διδακτορική διατριβή, ΠΑΜΑΚ

Λουτζάκη Ρένα, << Για μια ανθρωπολογία του χορού>> , Εθνογραφικά 8, Ναύπλιο

Λουτζάκη, Ρένα , "Εισαγωγή", στο, *Χορευτικά ετερόκλητα*, επιμ ,Ευ. Αυδίκος-Ρ. Λουτζάκη-Χρ. Παπακώστας, Ελληνικά γράμματα, 2003.

Λυκέσας Γιώργος, *Οι ελληνικοί χοροί : Ιστορική- Πολιτιστική- Κοινωνιολογική και Μουσικοκινητική θεώρηση*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1993.

Μαλκίδης Φάνης, << Προβλήματα κοινωνικής ένταξης των Ποντίων από την τέως Σοβιετική Ένωση στη Θράκη>> ,στο, *Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*, Εξάντας , ίδρυμα Καράγιωργας, Αθήνα, 1998

Μ. Μαραβελάκης, και Α. Βακαλοπούλος, *Αι Προσφυγικά Εγκαταστάσεις εν τη Περιοχή Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου,1955.

Μπάδα Κωνσταντίνα, << Η χρήση της παράδοσης : με αφορμή τα χορευτικά μας δρώμενα >>, στο, *Χορός και κοινωνία* , Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, 1994.

Μπαλτσιώτης Λάμπρος, " Ιθαγένεια και πολιτογράφηση στην Ελλάδα " , στο, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Κ.Ε.Μ.Ο, Κριτική, Σειρά Μελετών 8, 2004.

Νέστορος- Κυριακίδου, Α, << Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας >>, Σύγχρονα Θέματα35-37, Δεκέμβριος 1988,

Οικονόμου Θεόδωρος, << Της Θεσσαλονίκης οι κοινότητες >>, στο, *Χορός και πολιτισμικές κοινότητες στα Βαλκάνια* , πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, τεύχος 6^ο

Πελαγίδης Στάθης, *Η Ελλάδα των Πολιτισμών. Ομογενείς παλινοστούντες και αλλογενείς πρόσφυγες*. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Roderyk Lange, << Η εξέλιξη της εθνοχορολογίας >>, στο, Άλκης Ράφτης (επιμ), *Η έρευνα*

Σαμουηλίδης Χρήστος, *Ιστορία του ποντιακού ελληνισμού*, Αλκυών, Αθήνα, 1985.

Τερζίδης Κώστας, << Όψεις του προβληματισμού κοινωνικής και οικονομικής ολοκλήρωσης Παλινοστούντων Ελληνοποντίων>>, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1995, τεύχος 88.

Τζωρτζοπούλου Μαρία, " Η νεολαία των Ποντίων", στο, *Χορός και πολιτισμικές ταυτότητες στα Βαλκάνια*, πρακτικά 3^{ου} Συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, τεύχος 6.

Τόσκα-Καμπά Σούλα, *Παραδοσιακοί Χοροί, Λαογραφία, παράδοση*

Τσιμπιρίδου Φωτεινή, << Μετανάστες και πολιτισμός. Σκέψεις για την εννοιολόγηση και χρήση των αναλυτικών εργαλείων στο ζήτημα της " μετανάστευσης " >> , στο, *Η Ελλάδα της μετανάστευσης : κοινωνική συμμετοχή, δικαίωμα και ιδιότητα του πολίτη*, Κέντρο Ερευνών μειονοτικών ομάδων, σειρά μελετών 8, κριτική, 2004

Falmerayer, Jac, Ph, *Ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1984.

Φραγκίδης Βαγγέλης, *Από το Κάρς του Καυκάσου στο Μελισσουριό Κιλκίς (1920-1988)*, Σύλλογος Μελισσουριτών , Θεσσαλονίκη, 1988

Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 1^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004.

Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 2^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004.

Φωτιάδης Κωνσταντίνος, *Η γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου*, 3^{ος} τόμος, Ηρόδοτος, Θεσσαλονίκη, 2004.

Φωτιάδης Κωνσταντίνος, << Μικρασιατικός ελληνισμός >>, στο, *Μακεδονία Ιστορία και πολιτισμός*, Θεσσαλονίκη, 1999.

Παράρτημα

Στο παράρτημα παρατίθεται το υλικό από την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο βραδινό ποντιακό κέντρο Μίθριο το Νοέμβριο του 2012, και αντίστοιχα στο ρωσοποντιακό κέντρο Θέα τον Μαΐου του 2013, το οποίο αποτελείται από: α) τις μαγνητοσκοπημένες λήψεις των βραδινών ποντιακών κέντρων του Μιθρίου και της Θέας σε μορφή dvd και β) τις συνεντεύξεις που πήραμε από τους ιδιοκτήτες, τους μουσικούς και τους πελάτες και των δύο αντίστοιχα ποντιακών μαγαζιών σε μορφή cd.